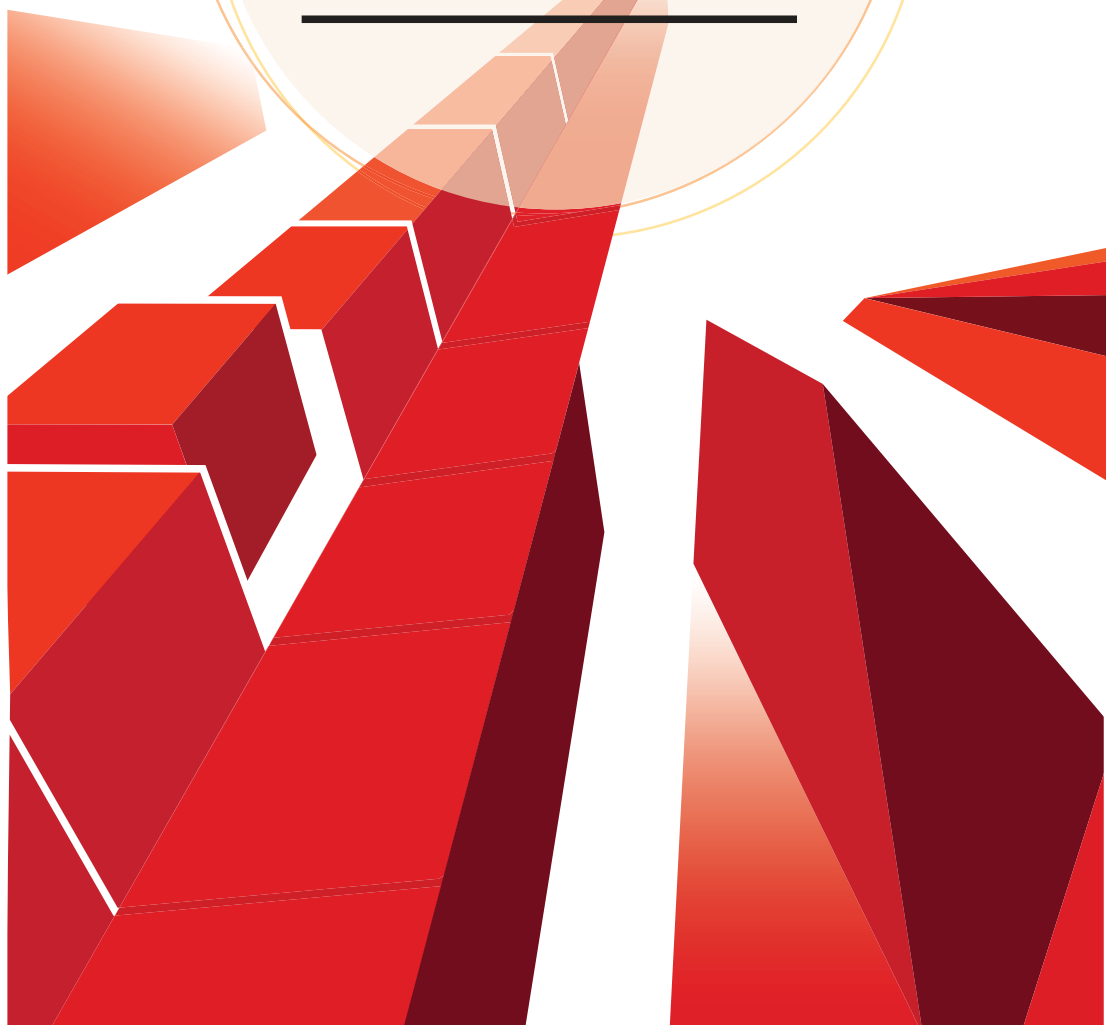

ETIKA I ANTI KORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za 6-9. razred osnovne škole
Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za 6-9. razred osnovne škole
Izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Sarajevo, 2017.

Naslov: Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za 6-9. razred osnovne škole, izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Autori: Leila Hamzagić - Kovačević, Samela Alagić i Nermin Kadribašić

Izdavač: Udruženje INFOHOUSE u partnerstvu sa Centrom za razvoj medija i analize i Omladinskim komunikativnim centrom

Lektorica: Vesna Smital

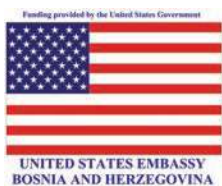
Godina izdavanja: 2017., drugo revidirano izdanje

Tiraž: 375 primjeraka

Dizajn i DTP: CPU Printing company d.o.o., Vitomira Lukića 14, 71210 Ilidža, Sarajevo

Štampa: Blicdruk d.o.o., Ćemaluša 8, 71 000 Sarajevo

Napomena: *Izrazi napisani u samo jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod*

Publikacija je objavljena u sklopu projekta "Ko se boji korupcije još? Mi ne!". Objavljivanje ove publikacije je dijelom finansirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
KURIKULUM	9
Određenje pojma korupcije	11
Oblici korupcije	13
Uzroci korupcije	14
Posljedice korupcije	15
Osnovni pojmovi	17
Zašto je bitno učiti o korupciji?	20
Sadržaji teme koje treba obuhvatiti obrazovanjem	21
Prijateljstvo i korupcija	22
Odgovornost i korupcija	22
Ljudska prava i korupcija	23
Kriminalno ponašanje i korupcija	23
Borba protiv korupcije	24
Cilj odgoja i obrazovanja iz oblasti etike i antikorupcije	24
Osnovni ciljevi	25
Zašto je važno da učenici znaju?	26
Očekivani rezultati/ishodi učenja	27
Metode	27
Nastavne cjeline u koje se mogu uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije	28
Prijedlog vannastavnih aktivnosti	29
Preporuke za nastavnike	29
Didaktičko-metodičke napomene	30
Zaključak/refleksija	30
PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE	33
PRIJEDLOZI NASTAVNIH JEDINICA, PREDMET B/H/S JEZIK I KNJIŽEVNOST	51
PRIJEDLOZI ŠKOLSKIH PROJEKATA	71
PRIJEDLOG TEMATSKIH JEDINICA ZA PROJEKTNE AKTIVNOSTI UČENIKA	77
INSTITUCIONALNI OKVIR ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	78
KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA ZA PRIJAVU KORUPCIJE	80
OSTALI KORISNI IZVORI (PUBLIKACIJE)	81

PREDGOVOR

“Dužnost je mladih da se bore protiv nediscipline i korupcije, jer su oni vođe sutrašnjice”

Ifeanyi Enoch Onuoha

Etika i antikorupcija za osnovnu školu prvi su priručnici ove vrste u Bosni i Hercegovini, ciljno namijenjeni odgoju i obrazovanju djece od šest do 15 godina. Rezultat je aktivnosti projekta “Ko se boji korupcije još? Mi ne!”, koji realizira Udruženje INFOHOUSE u partnerstvu s Udruženjem “Centar za razvoj medija i analize” i Omladinskim komunikativnim centrom, a uz finansijsku podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini.

Priručnik Etika i antikorupcija na jezgrovit, ali istovremeno temeljit i sveobuhvatan način nudi širok spektar znanja o problemu korupcije: definicije osnovnih pojmova, objašnjenja vrsta i pojavnih oblika korupcije, njenih izvora, uzroka i posljedica. Posebna vrijednost ove publikacije ogleda se u poglavlju “Priručnik za nastavnike”, koje nudi konkretne prijedloge, primjere, ideje i metodologiju za provođenje antikorupcijskih aktivnosti u osnovnim školama.

Priručnik Etika i antikorupcija za osnovne škole dio je paketa za prosvjetno-pedagoški kadar a koji se zasniva na zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja (ZJNPP), komponenta Antikorupcija, a koje je utvrdila Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH (APOS0).¹

¹ Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje, definirana na ishodima učenja, urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa čije su smjernice za implementaciju usvojene 5.10.2015. u Službenom glasniku BiH, broj 77. Uvažavajući specifičnosti kroskurikularnog i međupredmetnog područja, najprije su definirane oblasti i komponente za njih, potom su za svaku komponentu definirani ishodi učenja i na kraju su za svaki ishod učenja definirani pokazatelji. Oblast nosi naziv Pojedinaac i društvena odgovornost, a definirane komponente su: Poduzetništvo, Karijerna orijentacija i Antikorupcija.

ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje sadrži precizno definirane ishode učenja, indikatore i označava kompetencije koje se razvijaju kod djece i mladih na osnovu kojih je potrebno izraditi teorijsko i praktično gradivo upotrebljivo za nastavu. Stoga su ove organizacije uz podršku stručnjaka, te kroz participativno učešće u dijalogu predstavnika ministarstava i pedagoških zavoda, kao i nastavnog osoblja, 2014. godine izradile četiri priručnika. Na osnovu povratnih informacija sa pilot časova održanih u više od 60 odgojno-obrazovnih institucija u skoro 20 gradova FBiH i RS-a i evaluacije materijala na terenu, publikacije su doživjele svoje reizdanje 2016/2017, osim Priručnika za predškolski uzrast koji je novo djelo.

Ove publikacije su konkretan prilog i podrška organizacija civilnog društva razvoju i izvedbi praktične nastave iz oblasti etike i antikorupcije i sadrže teorijske osnove za rad u nastavi na polju etike i antikorupcije, te niz vrlo konkretnih i jasno razrađenih primjera, projekata i aktivnosti koje je moguće provesti u obrazovanju da bi se postigle željene kompetencije i ishodi. Također, priručnici opisuju i metode koje je moguće primjenjivati u cilju ostvarivanja ishoda iz ZJNPP-a za kroskurikularno i međupredmetno područje, te pružaju didaktičko-metodičke savjete nastavnicima o provedbi nastave o etici i antikorupciji.

Kao primjer njihove primjene u odgojnom i obrazovnom procesu, a imajući u vidu postizanje željenih ishoda učenja, donosimo tabelarni pregled korelacije Indikatora/Pokazatelja ZJNPP-a i Rezultata/Ishoda učenja po predmetnim priručnicima.

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

8 Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za 6-9. razred osnovne škole

<i>ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje</i>	<i>Priručnici za osnovne škole</i>
1. Objašnjava primjere ispravnih i pravednih ponašanja u neposrednom okruženju.	Razumijevanje ključnih pojmova kao što su podmičivanje, iznuda, pronevjera, prevara, zloupotreba položaja i slično.
2. Pokazuje odgovorno i etično ponašanje u školskim i vanškolskim aktivnostima.	Svijest o posljedicama koruptivnih ponašanja i spremnost učenika da preuzmu odgovornost za posljedice nepravilne procjene i odluke.
3. Povezuje svoje djelovanje sa školskim aktivnostima koje promoviraju socijalno prihvatljiva ponašanja.	Sposobnost učenika da kritički procjenjuju različite životne situacije i odnose među ljudima, te prepoznaju ispravna i pravedna ponašanja i aktivnosti koje promoviraju socijalno prihvatljivo ponašanje u neposrednom okruženju.
4. Opisuje elemente koruptivnih ponašanja u neposrednom okruženju.	Osposobiti učenike da znaju prepoznati vrste i pojavne oblike korupcije. Osposobiti učenike da znaju uzroke korupcije.
5. Objašnjava važnost poštivanja pisanih i nepisanih pravila i normi u zajednici.	Razvoj svijesti kod učenika o posljedicama koruptivnih ponašanja i spremnost učenika da preuzmu odgovornost za posljedice nepravilne procjene i odluke. Osposobiti učenike da znaju načine suprotstavljanja korupciji i promoviranje etičkog ponašanja.
6. Provodi školske i vanškolske aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju korupcije.	Osposobiti učenike za primjenu praktičnih primjera i studija slučajeva (istraživanje, primjeri iz štampe, primjeri iz svakodnevnice). Osposobiti učenike da iskažu spremnost za iznošenje ličnog stava o koruptivnom ponašanju i argumentiraju isto.
7. Povezuje odgovorno ponašanje pojedinca i razvoj društva.	Osposobiti učenike da kritički procjenjuju odnos između individualnih karakteristika, socijalnog konteksta i koruptivnog ponašanja.

Projektni tim

KURIKULUM

Korupcija podriva povjerenje građana u institucije, ugrožava stabilnost i razvoj društva, potkopava vladavinu zakona i ljudska prava i slobode, urušava dobro upravljanje, pravičnost i socijalnu pravdu. Bosna i Hercegovina, naravno, nije jedina država koja je teško pogođena koruptivnim djelovanjem i ponašanjem u svim oblastima života, ali je kao zemlja u tranziciji i postkonfliktno društvo posebno izložena teškim posljedicama korupcije, što zbog nedovoljno izgrađenih institucionalnih kapaciteta za borbu protiv ove pojave, što zbog nedovoljno razvijene transparentnosti i odgovornosti.

“Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji i borbi protiv korupcije, te proces jačanja moralnih vrijednosti društva kao prepreke borbi protiv korupcije, u neodvojivoj je vezi s obrazovanjem i vaspitanjem. U tom procesu, najvažniju ulogu igraju porodica i obrazovno-vaspitni sistem, počevši od predškolskih ustanova do univerziteta. Stoga je potrebno da nadležne institucije za obrazovanje na svim nivoima vlasti posvete značajnu pažnju pitanjima etike u pripremi i izvođenju nastavnih programa. Na taj način bi se kod mladih ljudi stvarao potencijal za borbu protiv korupcije, kroz interesiranje za javne poslove, jačanje svijesti o općem dobru i upoznavanje sa koristima za zajednicu koje donosi građanski aktivizam”

(Strategija za borbu protiv korupcije BiH 2015-2019)

Ove mjere koje definira Strategija za borbu protiv korupcije 2015-2019. jasno impliciraju da će antikoruptivni procesi biti efikasni i održivi samo ukoliko se preduzmu aktivnosti u oblasti obrazovanja građana.

Zašto je važno u školi učiti o borbi protiv korupcije? Šta će učenici dobiti ovim obrazovanjem? Mladi su svakodnevno, u manjoj ili većoj mjeri, svjedoci ili akteri ponašanja koja se mogu smatrati koruptivnim. U porodici, u medijima, na društvenim mrežama, mogu se čuti priče o davanju poklona ljekarima, zapošljavanju “preko veze”, da policajac prima novac kako ne bi napisao saobraćajnu kaznu. U školi učenici sami primjećuju da je nastavnik popustljiviji prema nekim učenicima,

jer je, možda, u prijateljskim odnosima s njihovim roditeljima, suočavaju se sa slučajevima prepisivanja, poklonjenih ocjena, prodaje kontrolnih pitanja i slično. Važno je da mladi prepoznaju loše obrasce ponašanja i djelovanja te da se osposobe za borbu protiv njih.

Edukacijom zasnovanom na Kurikulumu *Etika i antikorupcija* učenici usvajaju znanja o osnovnim pojmovima (korupcija, etika, moral, odgovornost, nepotizam, prevara, sukob interesa itd); upoznaju se sa razmjerama korupcije u bosanskohercegovačkom društvu i njenim posljedicama; upoznaju se sa zakonskim mehanizmima za borbu protiv korupcije; obučavaju se u vještinama za suprotstavljanje koruptivnom ponašanju i osnažuju za aktivno antikoruptivno djelovanje. Samo educiran pojedinac bit će sposoban suočiti se s problemom na pravi način ukoliko se nađe u situaciji u kojoj su mu ugrožena prava ili ako postane žrtva korupcije. Samo obrazovan pojedinac može donositi odgovorne odluke, stvarajući na taj način kulturu odgovornosti kao jedan od osnovnih mehanizama prevencije korupcije i antikoruptivnog djelovanja.

Izmijenjeno i dopunjeno izdanje Kurikuluma *Etika i antikorupcija*, na jezgrovit i sažet, ali istovremeno temeljit i sveobuhvatan način, nudi širok spektar znanja o problemu korupcije: definicije osnovnih pojmova, objašnjenja vrsta i pojava oblika korupcije, njenih izvora, uzroka i posljedica po pojedinca, društvo i državu u cjelini. Sva saznanja koja nudi ovaj priručnik u potpunosti su prilagođena uzrastu učenika od 6. do 9. razreda osnovne škole i imaju za cilj izgraditi sistem vrijednosti i razviti vještine pomoću kojih će učenici biti sposobni prepoznati koruptivno djelovanje i biti spremni suprotstaviti mu se. Sadržaji koje preporučuje ovaj Kurikulum usmjereni su na tri osnovna polja edukacije: prepoznavanje svakodnevnih događaja koji predstavljaju neetično, koruptivno ponašanje; učenje o načinima na koje se učenici mogu oduprijeti učešću u korupcijskim aktivnostima; učenje o načinima na koje se učenici kao građani mogu aktivirati i uključiti u borbu protiv korupcije.

Realizacija obrazovanja o antikorupciji i etici, bazirana na ovom priručniku, ne zahtijeva dodatne školske časove. Obrazovanje o borbi protiv korupcije vrlo efikasno se može provoditi u okviru

postojećeg redovnog nastavnog plana i programa. Postojeći nastavni sadržaji koji se realiziraju na časovima jezika i književnosti, historije, demokratije i ljudskih prava, odjeljske zajednice i slično mogu se obraditi i kroz prizmu antikorupcijske borbe, a ovaj Kurikulum nudi model za provođenje takvih časova. Detaljno su razrađeni prijedlozi nastavnih metoda, oblika rada, sam tok časa i potrebnih sredstava za realizaciju nastavnih aktivnosti. Moguće je određene teme realizirati i kroz učeničke vannastavne aktivnosti. Kurikulum Etika i antikorupcija, doprinos je razvoju odgovornih mladih ljudi koji žele učiti, djelovati i stvarati bolju budućnost na temeljima poštenja, pravednosti i ravnopravnosti.

Određenje pojma korupcije

Korupcija je društveno negativna aktivnost koja u svim društvima i kulturama predstavlja nešto nepošteno, nezakonito i nemoralno. Korupcija je, zbog polivalentnosti, pojam koji je veoma teško precizno jednom definicijom odrediti. Korupcija se u skladu s poteškoćama u određenju jedinstvenog pojma u literaturi određuje po etimološkom kriteriju te kao korupcija kršenja moralne norme i korupcija kršenja pravne norme.

Etimološki termin korupcija dolazi od latinske riječi *rumpere* što doslovno znači razbijanje, lomljenje, kidanje, čime se sugerira da je nešto u osnovi prekinuto (Derenčinović, 2001). Derenčinović (2001) pojašnjava da se ne radi o običnom prekidanju, nego da u tome učestvuju najmanje dvije osobe *cum rumpere*, nešto se radi, odnosno kida zajedno, odnosno sporazumnim radnjama između npr. podmićenog i podmićivača. Etimološki, korupcija predstavlja pokvarenost, iskvarenost, nepoštenje i sl.

Određenje korupcije kao kršenje moralne norme upozorava na to da je društvo izgubilo potrebne vrline. Korupcija, u moralnom smislu, odstupanje je od određenih normativnih očekivanja društva (Hoffing, 2002) Datzler (2011) navodi da se podmićivanje i korupcija smatraju simbolikom svega što je nemoralno, odnosno u moralnom smislu, ove se pojave referiraju na odstupanje onoga što društvo proklamira kao dobro. Keen (2000) navodi da je za antikorupcijske edukacijske

programe veoma važno učenicima približiti upravo korupciju kao nemoralnu pojavu i to iz razloga što mnoge "sive zone" ljudskog ponašanja ne potpadaju nužno u općeprihvaćene definicije korupcije.²

Korupcija predstavlja i kršenje pravne norme, odnosno ona je nesumnjivo i pravom zabranjena kategorija. Kršenje pravne norme se uglavnom odnosi na kršenje norme krivičnog prava. Korupcija obuhvata niz krivičnih djela sankcioniranih krivičnim zakonom određene države čija je glavna odrednica zloupotreba javnog položaja zbog sticanja materijalne ili neke druge vrste koristi.

Kao što je već navedeno, najjednostavnija, ali i najprihvaćenija definicija korupcije jeste ona koju daje Transparency International i Svjetska banka da ova pojava predstavlja "svaku zloupotrebu povjerenog položaja radi ostvarivanja lične koristi".

Definicija korupcije u Bosni i Hercegovini je izričito navedena u Zakonu o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije,³ i to na sljedeći način:

"U smislu ovog Zakona korupcija označava svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili osobi na političkom položaju na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, nivou Distrikta Brčko BiH, gradskom ili općinskom nivou, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili veću mogućnost, kojima se narušava odgovarajuće vršenje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primaoca mita."

² Prvenstveno se pod općeprihvaćenom definicijom korupcije podrazumijeva "zloupotreba javnog položaja radi ostvarivanja privatne koristi", kao definicije koje su razvili Transparency International i Svjetska banka.

³ Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Službeni glasnik BiH, br. 103/09 (čl. 2.)

Oblici korupcije

Oblici korupcije i sagledavanje tipova korupcije sa različitih aspekata pomažu u razjašnjenju šta ova pojava u potpunosti sadržava. Najčešće citirana podjela korupcije jeste ona Svjetske banke na administrativnu korupciju i korupciju na visokoj razini.⁴

Administrativna korupcija (svakodnevna, sitna i sl.) predstavlja pojam koji se odnosi na to da javni službenici svjesno krše propise u svom poslu sa ciljem sticanja nezakonite privatne koristi. Najčešći tip ovakve korupcije odnosi se na korupciju administrativnih radnika, zaposlenika na izdavanju dozvola, saobraćajnih policajaca, zaposlenika na carini i dr. U ovim slučajevima uglavnom se radi o podmićivanju kao jednoj vrsti korupcijskih aktivnosti gdje se radi o "sitnim novčanim iznosima" i kada posljedica naizgled nije velika. S ovakvom vrstom korupcije se građani najčešće susreću i tada osjećaju određeni pritisak da plate uslugu na koju imaju pravo.

Korupcija na visokom nivou (politička, sistemska, strukturalna i sl.) predstavlja pojavu koja podrazumijeva postupanja pojedinaca, grupa (političkih stranaka) ili korporacija, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, usmjerenu na donošenje zakona, pravila ili uopće provođenje takve sistemske politike vlade koji su u interesu tih osoba, a u suprotnosti sa interesom šire društvene zajednice. Zemlja u kojoj vlada korupcija na visokom nivou naziva se i zarobljena država. Ova vrsta korupcije ozbiljno ugrožava demokratiju i očuvanje vladavine prava s obzirom na to da se uglavnom odnosi na podložnost korupciji

⁴ Pored ove, najčešće korištene podjele, u teoriji se navodi i veliki broj drugih podjela. Pa tako Derenčinović (2001) navodi podjelu korupcije na crnu (nezakonitu), sivu (prelazna) i bijelu (tolerirana korupcija) poput bakšiša i sl. Jedna od podjela korupcija koja se u teoriji navodi jeste i namjera da se izvrši korupcija, pa se tako klasificira na namjernu i na propuste u službi. Jedna od čestih podjela jeste i na: uličnu, konkurencijsku i političku.

visokih političkih zvaničnika poput šefova vlada, ministara i drugih te najčešće podrazumijeva velike materijalne (novčane) posljedice po društvo.

Uzroci korupcije

U antikorupcijskoj teoriji postoji više podjela i samih uzroka korupcije i neetičkog ponašanja. Jedna od osnovnih podjela uzroka antikorupcijskog djelovanja u društvu jeste sljedeća:

- **Kultura, vrijednosti i tradicija društva:** ukoliko su ove pretpostavke u društvu tolerantne prema korupcijskim djelovanjima, onda se pretpostavlja da će društvo biti u velikoj mjeri korumpirano. U prevenciji ovih uzroka korupcije zadužen je prvenstveno obrazovni sistem u smislu uvođenja individualne i društvene kulture i vrijednosti netolerancije prema korupciji.
- **Organizacija institucija, procesi odlučivanja, sistematizirane provjere i kontrole** (izostanak istih). Ukoliko nedostaje kvalitetna organizacijska struktura institucija i velika mogućnost administrativnog monopola, kao i nedostatak kontrole odgovornosti javnih službenika društvo je u potpunosti izloženo korupciji.
- **Slabosti u Sistemu nacionalnog državnog integriteta⁵:** Jedini način na koji pojedina država može osigurati nacionalni integritet je da promovira horizontalnu odgovornost. Svaki faktor društva mora funkcionirati u okvirima kontrola i ravnoteže kojima se promovira vladavina prava, kvaliteta života i održivi razvoj.
- **Postojanje nepotrebnih prepreka u poslovnom okruženju** koje stvaraju finansijske podsticaje za korupciju. Tamo gdje postoje nepotrebne prepreke, posebno ako državna uprava ima ograničene kapacitete za njihovo nametanje i gdje je pridržavanje zakonskih

⁵ Pojam koji je razvio Jeremy Pope, jedan od osnivača Transparency Internationala, koji podrazumijeva sistem integriteta (eng. national integrity system – NIS) obuhvata ključne institucije, sektore ili određene aktivnosti ("stubove") koji doprinose integritetu, transparentnosti i odgovornosti u društvu. Kada ove institucije vlasti ispravno funkcioniraju čine zdrav i snažan sistem državnog integriteta, koji je učinkovit u borbi protiv korupcije, kao dio sveobuhvatnih napora u borbi protiv zloupotrebe položaja, malverzacija i zloupotrebe u svim oblicima.

odredbi skuplje od njihova zaobilaženja, dolazi do pojave korupcije (Palicarsky, 2011).⁶

Posljedice korupcije

Posljedice korupcije su raznovrsne, ali se svrstavaju u četiri grupe: političke, ekonomske, društvene te narušavanje ljudskih prava. Edukacija o posljedicama korupcije predstavlja važan dio obrazovnih programa kako bi se učenici upoznali sa negativnim efektima ovakve društveno negativne pojave.

- **Političke posljedice korupcije** predstavljaju razaranje odnosa povjerenja između građana i političara, u kojem bi političari trebali pravedno i jednako zastupati interes svih građana, ostvariti jednake šanse i osigurati njihove slobode. Na osnovu uništavanja odnosa povjerenja između političkih izvršilaca i građana narušava se kredibilitet demokratskih institucija, gubi se povjerenje javnosti u državne institucije. Šimac (2004) navodi da političke posljedice korupcije dovode do sistema "četverostruke štete" (1) korupcija uzrokuje štetu za društvo kao cjelinu; (2) to štetočinstvo se ne kažnjava; (3) nekažnjivost korupcije podstiče druge na slična nedjela i (4) korupcija postaje prihvaćeno, "normalno" i "legitimno" društveno ponašanje.
- **Ekonomske posljedice korupcije** su višestruke. Društvo u kojem vlada korupcija predstavlja nesigurno tržište za investiranje, kako domaće tako i strano, korupcija usporava ekonomski razvoj, dovodi do neracionalnog trošenja budžetskih sredstava, te time dovodi i do nižih poreskih prihoda. Korupcija ne utiče samo na uvjete ekonomskog rasta u smislu ekonomske efikasnosti i razvoja već i na pravednu raspodjelu resursa prema stanovništvu, povećava razliku između ličnih primanja građana, podriva socijalna davanja stanovništvu i na kraju rezultira nižim nivoom ljudskog razvoja (Chene, 2014).

⁶ Pored ovih podjela uzroka u teoriji postoji još i raznih podjela poput: nepostojanja demokratskog društva, nefunkcioniranja sistema vlasti, nedostatka transparentnosti, nedostatka zakona, niskih plata javnih službenika, prenormiranosti i dr.

- **Društvene posljedice korupcije** su također jako izražene ukoliko je ova patološka pojava u većem obimu prisutna u određenoj zemlji. Društvene posljedice se ogledaju u podizanju stepena nezadovoljstva građana, osjećaja nemoći i apatije. Šimac (2004) navodi da korupcija stvara i povećava nejednakost građana u svakodnevnom životu: u pitanjima školovanja, liječenja, dozvola, nabave i sl. Korupcija doprinosi razvoju organiziranog kriminala i raznim drugim oblicima kriminaliteta. Šimac (2004) dalje navodi da, u društvenom (socijalnom) smislu, korupcija povećava siromaštvo; ona najviše pogađa upravo najslabije i nezaštićene jer ih, srazmjerno njihovim prihodima, mnogo više košta, a neke im javne usluge potpuno onemogućava jer nisu u stanju platiti korupcijske "tarife".
- **Kršenje ljudskih prava kao posljedica korupcije:** Vjerovatno ne postoji društvena pojava koja u većoj mjeri, na više različitih mjesta i u više navrata ugrožava ljudska prava, bilo neposredno ili posredno. Međunarodni centar za ljudska prava (2010) navodi da je uzročno-posljedična veza korupcije moguća na tri načina i to kada korupcija: neposredno krši ljudska prava, posredno krši ljudska prava i zaobilazno krši ljudska prava (jedan od više faktora). Neposredno kršenje ljudskih prava se dešava u slučajevima kada se korupcija ciljano koristi za kršenje ljudskih prava, npr. podmićuje se direktor škole da dozvoli upis djeteta u školu nauštrb drugog djeteta. Posredno kršenje ljudskih prava korupcije predstavlja činjenicu kada korupcija predstavlja neophodan uvjet za kršenje ljudskih prava. Kao primjer, Međunarodni centar za ljudska prava (2010) navodi kada javni funkcioner dozvoli protuzakonit uvoz toksičnog otpada iz drugih zemalja u zamjenu za mito, a ovaj otpad se onda deponuje u stambenoj četvrti ili u blizini nje. Kao rezultat podmićivanja, posredno se krše prava na život i zdravlje stanovnika te četvrti. Zaobilazno kršenje ljudskih prava predstavlja situaciju kada korupcija predstavlja jedan od elemenata koji krše ljudska prava, ali ljudsko pravo bi bilo prekršeno i bez korupcijske aktivnosti. Edukacija učenika o kršenju ljudskih prava kao posljedicom korupcije se smatra iznimno bitnom. Za korupciju svi znaju da postoji, ali ne znaju tačno kako izgleda, gdje i kome se ukazuje (Derenčinović, 2001), zato se edukacijom učenika stvara svijest o tome da podrže kampanje i programe za prevenciju korupcije i da

postanu svjesniji štete koju korupcija nanosi javnim i individualnim interesima, kao i zla koje može da nanese čak i najsitnija korupcija.

Osnovni pojmovi

Integritet znači potpunost, nedjeljivost, besprijekornost, poštenje. Kada se govori o integritetu osobe, tada se misli na ponašanje i najviše na ono što je u pozadini tog ponašanja, na ono što podstiče takvo ponašanje. Imati integritet znači imati bezuvjetnu i nepokolebljivu obavezu prema vlastitim moralnim vrijednostima i dužnostima. Imati integritet znači biti svjestan svoje potpunosti kao ljudskog bića, kao i raznolikosti između drugih ljudi. Integritet uključuje i poštenje, stvarnost, obazrivost i ostale moralne vrijednosti osobe. Integritet se odnosi na potpunost osobe, prihvatanje svih prisutnih i poznatih raznolikosti. Uz moralne vrijednosti, integritet podrazumijeva i ličnu komponentu. Integritet je i rad na razvijanju osobe u potpunosti. Integritet je i mogućnost samokontrole i impulsa u toj mjeri da ne prevladaju nad razumom. Jedna od definicija je i da je integritet sposobnost održavanja dostojanstva, kako ličnog tako i dostojanstva drugih ljudi (Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije).

Etika je nauka o moralu koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrednovanje, kao i uopće zasnovanost i izvor morala. Etika prije svega pripada filozofiji, koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Dok etičko ponašanje predstavlja ponašanje pojedinca u skladu s navedenim normama.

Moral je skup nepisanih pravila i običaja koji utvrđuju međuljudske odnose i prosuđuju šta je dobro, a šta zlo. Moral je nešto objektivno kao oblik društvene svijesti, sistem običaja, navika, normi. To je zahtjev društva za određenim ponašanjem, odnosno, principima koji određuju kako nešto treba da bude.

Odgovornost je pojam po kojem su pojedinci, organizacije i agencije odgovorni za pravilno izvršavanje svojih obaveza i moralnih načela.

Podmićivanje je tek jedno od više korupcijskih ponašanja i često se identificira s korupcijom (Uberhofern, 1999).⁷ Podmićivanje (mito) predstavlja nuđenje, davanje, primanje ili traženje prednosti za radnju koja je nezakonita, neetična ili zloupotrebljava povjerenje.⁸

Primjer: *“Davanje određenog iznosa novca⁹ saobraćajnom policajcu da ne sankcionira vozača koji je načinio prekršaj”¹⁰*

Zloupotreba službenog položaja predstavlja opće korupcijsko ponašanje gdje javni službenik koristi službu, svoja službena ovlaštenja na nezakonit način i suprotno interesima i ciljevima javnog dobra, a najčešće za svoj privatni interes ili interes drugog lica.

Primjer u praksi Vrhovnog suda BiH 1990. godine: *“Okrivljeni je kao stražar iskoristio svoj službeni položaj da bi drugom pribavio korist kada je od osuđenog koji se nalazio na izdržavanju mjere sigurnosti obaveznog liječenja narkomana uzeo dva sata i novac, te pošto je satove prodao, za dobijeni novac kupio lijekove čije je unošenje u zatvorske prostorije zabranjeno i predao ih osuđenom.”*

Pronevjera je korupcijska aktivnost prisvajanja novca ili druge vrijednosti od osobe kojoj su te vrijednosti povjerene u službi (u okviru radnih zadataka), a u namjeri da sebi ili nekome drugom pribavi nezakonitu korist.

⁷ S tim u vezi Datzer (2011) navodi da, iako je identificiranje podmićivanja i korupcije pogrešno, treba ipak naglasiti i da podmićivanje možda ipak najbolje oslikava ono što je korupcija etimologijski: pokvarenost, potkupljivost, postupanje javnog službenika motivirano uticajem van legitimnih tokova.

⁸ UNODC (2011) navodi da je više od polovine građana koji su dali mito, to mito dali medicinskim radnicima ili policijskim službenicima.

⁹ UNODC (2011) navodi da prosječna visina mita data u Bosni i Hercegovini iznosi 220 KM.

¹⁰ UNODC (2011) navodi da je više od polovine građana koji su dali mito, to mito dali medicinskim radnicima ili policijskim službenicima.

Primjer: *“Službenik Centralne banke osumnjičen je da je zloupotrebom položaja referenta za gotovinske transakcije u Odjeljenju za trezorske poslove u Centralnoj banci BiH i trezoru, u tri navrata, u periodu od 2012. do 2014. godine pronevjerio 600.000 konvertibilnih maraka (300.000 eura), u apoenima od 200 KM.”*

Nepotizam je kada neka službena osoba zloupotrebom moći i ovlaštenja favorizira poznanika ili srodnika i to najčešće kako bi im osigurala zaposlenje ili neku drugu nezasluženu uslugu.

Prevara jeste čin kada javni službenik koristeći svoja ovlaštenja namjerno obmanjuje nekoga, a kako bi se ostvarila nezakonita materijalna ili kakva druga korist.

Primjer: *“Kada javni službenik podnese na naplatu lažne naloge za službena putovanja i priloži lažne račune o hotelskim uslugama, pa mu bude izvršena isplata iznosa koji je naveo.”*

Iznuda je kada službena osoba nezakonito i namjerno dobije određenu korist od druge fizičke ili pravne osobe na način da se na tu osobu vrši nelegalan pritisak u obliku zastrašivanja s namjerom da se osoba prisili na davanje određene koristi.

Primjer: *“Zahtijevanje od studenta da donese novac, pod prijetnjom da inače neće položiti određeni ispit.”*

Sukob interesa nastaje kada osoba, zaposlena u javnom sektoru ili javni zvaničnik, obavlja svoj posao i donosi odluke pod uticajem ličnih okolnosti. Na taj način donosi odluke iz pogrešnih razloga.

Primjer: *“Direktor škole za nabavku novih prozora u školi angažira firmu čiji je vlasnik njegov brat.”*

Zašto je bitno učiti o korupciji

“Korupcija je opća bolest čovječanstva, kao gripa. Od nje se ne umire, ali smeta“.

Korupcija se lakše ukorjenjuje i održava u zemljama gdje su građani slabije obrazovani, a svijest o samom građanskom društvu je niska. Nedovoljna obrazovanost građana o korupciji, oblicima, uzrocima i posljedicama dodatno pogoduje širenju takve društveno

neprihvatljive pojave. Mnogi građani smatraju kako nemaju nikakvog utjecaja na pojavu korupcije u društvu, ne prepoznaju način kako se oduprijeti korupcijskim praksama te na koji se način mogu aktivirati u borbi protiv korupcije. Međutim, s obzirom na sve posljedice koje korupcija ima u privredi i javnoj upravi, načine kako ugrožava sigurnost građana i prava čovjeka te štetu koju nanosi ugledu zemlje, doista je neophodna edukacija koja će senzibilizirati mlade za prepoznavanje i borbu protiv svih mogućih oblika korupcije. Ukoliko nedostaju osnovne informacije o fenomenu korupcije, mladima je zapravo teško formirati jasne stavove i razmišljanja, pa zbog velike medijske pažnje koja se poklanja određenim korupcijskim aferama postoji opasnost od stvaranja percepcije kako je korupcija neizbježna, kako u potpunosti prožima društvo te kako se protiv toga ništa ne može učiniti (Getoš, et al. 2011). Isti autori dalje navode da je takav fatalistički stav vrlo opasan jer ako mladi smatraju da se protiv korupcije ne može boriti, tada padaju u stanje apatije i potpune ravnodušnosti prema ovome problemu koji se može riješiti isključivo potpuno suprotnim načinom djelovanja, odnosno informiranjem i aktivnim zalaganjem svih građana.

Iskustvom pojedinih zemalja, kao i naučnim proučavanjem fenomena korupcije, postalo je jasno da represija nije dovoljna da bi se ova pojava svela na minimalni nivo u kojem društvo može funkcionirati (Getoš, et al. 2011). Jedan od osnovnih načina suprotstavljanja korupciji jeste prevencija. Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji

i borbi protiv korupcije neodvojivo je vezano za obrazovanje i vaspitanje gdje se jačaju moralne vrijednosti društva kao prepreka razvijanju korupcije. Edukacija je centralni dio prevencije korupcije. Jasne zakonske regulative i dobro izgrađene institucije neće spriječiti korupciju ukoliko građani aktivno ne zahtijevaju odgovornost od vlasti i institucija (Keen, 2000), a što je moguće samo kroz edukacijske programe i obrazovanje učenika o etičkim vrijednostima i korupciji.

Transparency International u Bosni i Hercegovini (2010) navodi da istraživanja pokazuju da građani Bosne i Hercegovine, a posebno mlađa populacija, nisu upoznati sa pravima koje imaju kao građani i sa načinima sa kojima se kao pojedinci mogu boriti protiv korupcije ili bilo kojeg drugog neetičkog ponašanja. Zbog toga se smatra neophodnim educirati mlade, putem obrazovnog sistema, o etici i korupciji u smislu da mogu prepoznati takvu društveno negativnu pojavu, pojavne oblike, uzroke i posljedice. Također je neophodno da učenici steknu znanje o pravima, zakonima i drugim mogućnostima koje pruža pravni sistem države kada se suočavaju s neetičkim situacijama ili korupcijom. Istraživanje Yes fondacije pokazuje da veliki broj mladih ljudi – 47,1% u Bosni i Hercegovini, 43,5% u Crnoj Gori, 32,7% u Srbiji, s ukupnim regionalnim prosjekom od 21,8% – ne zna kako prijaviti korupciju, što ukazuje na potrebu za skretanjem pažnje na problem korupcije kroz uvođenje te tematike u školske kurikule.

Obrazovanje je važno kao sredstvo za izgradnju osjećaja profesionalizma, pripadnosti grupi, svijesti šta korupcija zapravo jeste i kako šteti onome za što se društvo zalaže, kako se treba boriti protiv nje i kako svaki pojedinac u toj borbi može pomoći. Ključno je shvatiti da, premda pojedinačno ne mogu riješiti problem krađe i pljačke, ubistva i silovanja, članovi društva mogu učiniti mnogo u borbi protiv korupcije (Palicarsky, 2011).

Sadržaji/teme koje treba obuhvatiti obrazovanjem

Sadržaji koji se obuhvataju edukacijom trebaju biti organizirani u tri osnovna pravca:

- Prepoznavanje svakodnevnih stvarnih događaja koji mogu predstavljati neetičko ponašanje ili korupciju;
- Načine na koje se učenici mogu oduprijeti učešću u korupcijskim aktivnostima;
- Načine na koje se pojedinac može aktivirati i uključiti u borbu protiv korupcije.

Prijateljstvo i korupcija

Zbog specifične percepcije pojma prijateljstva i njegovog shvatanja kao jedne od najvažnijih uloga u životu učenika, smislenim se prepostavlja da se tema podmićivanja i prijateljstva razradi kroz dio nastavne cjeline. Kroz interaktivan pristup rada s učenicima postavljajući pred njih moralne dileme između pravog prijateljstva i podmićivanja.

Teme

a) Pomoć pri zadaći: Tvoj prijatelj zbog odlaska na trening košarke nema vremena da uradi zadaću, moli tebe da mu uradiš zadaću, a zauzvrat će ti pokloniti novi CD. Šta uraditi?

b) Prijateljeva tajna: Tvoj prijatelj je slučajno razbio školski prozor, dok su drugo dijete okrivili i smanjili mu vladanje. Šta uraditi?

c) Prijateljstvo na ispitu: Prijateljica te savjetuje da lažeš za nju da je bolesna, iako ti je rekla da je otišla kod rodice. Šta uraditi?

Odgovornost i korupcija

Problem pasivnog prihvatanja korupcije kao pojave jako je izražen u društvima gdje vlada visoka stopa korupcije. Učenicima treba skrenuti pažnju na to koliko je svaki pojedinac odgovoran za stanje u društvu. Potrebno im je predstaviti kako počinju neetička ponašanja, pasivno posmatranje takvih situacija, načini na koje se mogu suprotstaviti takvim praksama, aktivno zalaganje protiv praksi, benefiti koje dobiju učenici i društvo ukoliko se aktivno suprotstavljaju takvim praksama.

Teme

a) Poklonjena ocjena: Učenik je iz kontrolnog rada dobio tri, što mu je pokvarilo prosjek ocjena. Moli nastavnika da mu pokloni 5, nastavnik se sažali i pokloni mu 5. Da li je to ispravno? Šta ćeš uraditi?

b) Prodaja kontrolnih pitanja: Kolegica iz razreda pronašla je pitanja za kontrolni rad i prodaje ih. Šta ćeš uraditi?

c) Višak kusura: Prilikom kupovine soka u školskoj kantini, radnica ti je vratila više novca nego što je trebala. Šta ćeš uraditi?

Ljudska prava i korupcija

Kao što je već u uvodnom dijelu navedeno, neophodno je učenike educirati o tome koliko korupcija i neetičko ponašanje mogu narušavati osnovna ljudska prava, posebno najugroženijih kategorija stanovništva. Veoma je važno prilikom ovog sadržaja prikazati primjere stvarnih žrtava korupcije, kako bi se učenici senzibilizirali na posljedice korupcije.

Teme

a) Pravo na život i zdravlje: Mlada žena koja se trebala poroditi nije bila primljena u bolnicu zato što nije imala novca da podmiti ljekara. Došlo do komplikacija i izgubila je dijete, a ona je u teškom stanju (uskraćeno pravo na život i zdravlje). Diskutirati sa učenicima.

b) Pravo na obrazovanje: Učenik se nije mogao upisati uželjenu srednju školu jer nije imao novca da podmiti direktora škole iako je ispunjavao sve uvjete. Diskusija.

Kriminalno ponašanje i korupcija

Neophodno je shvatiti koliko je samo kriminalno ponašanje štetno za društvo u cjelini te se smatra neophodnim i starijim razredima osnovne škole ukazati na takvo negativno ponašanje.

Teme

a) Ukradeni novac: Učenik koji je skupljao novac za školski izlet, ukrao ga je kako bi kupio novi mobitel. Diskutirati sa učenicima.

b) Ukradeni novac: Učenik koji je skupljao novac za školski izlet, ukrao ga je kako bi bolesnom roditelju kupio lijekove. Diskutirati sa učenicima.

Borba protiv korupcije

Kao što je navedeno u istraživanjima Yes fondacije, veliki broj mladih u Bosni i Hercegovini ne zna kako prijaviti korupciju te se veoma značajnim smatra u obrazovnim procesima educirati učenike kako prijaviti korupciju.

Teme

a) Prijavljivanje korupcije: Veoma je značajno da mladi, ako saznaju za neki oblik korupcije, budu educirani kako i gdje je prijaviti. Teoretska predavanja i posjeta institucijama (policija, tužilaštva, NVO-i i sl.)

b) Analiza uspješnih priča: Učenicima prezentirati slučajeve pozitivnih primjera u kojima su pojedinac i društvo pobijedili korupciju i koji su bili benefiti za društvo. Ovo se smatra značajnim kako bi se mladi ljudi ohrabрили i educirali o antikorupcijskoj borbi. Analiza uspješnih priča iz Bosne i Hercegovine i iz drugih zemalja.

Cilj odgoja i obrazovanja iz oblasti etike i antikorupcije

“Moć suda – koji ne posjeduje ni kesu ni mač – na kraju se zasniva na suštinskom povjerenju javnosti u njegove moralne sankcije.”

Kao što pedagozi i psiholozi kažu da postoji najbolji period u životu djeteta kada se izgovaraju prve riječi, usvajaju radne navike, uče slova, i svi, ama baš svi, govore da se to sve najbolje usvaja kada smo još mali, tako i termin korupcije i saznanja o korupciji trebamo usvajati baš u

ovom periodu, kada smo na prekretnici da iz mladog bića, dječaka i djevojčice, izrastamo u mladića i djevojku koji će se u toku svog akademskog obrazovanja ne jednom, nego sigurni smo više puta, susresti sa pojmom i konkretnom korupcijom. Zar svi ne govorimo da je osnovni cilj osnovne škole priprema za život? Eto zbog te pripreme i suočavanja sa realnošću, a i zbog one osnovne ljudske potrebe – nade, važno je obrazovati se iz oblasti etike i antikorupcije.

Korupcija je prisutna u našem društvu i tu činjenicu ne možemo zanemariti. Djeca se od najmlađe dobi susreću s tim pojmom. U većini slučajeva niko im ga поближе ne objašnjava niti ih upućuje na štetnost korupcije. Oni, najčešće, jednostavno prihvate (ili ne prihvate) taj pojam kao nešto negativno, a zašto je taj pojam negativan – ne znaju.

Stoga je CILJ ANTIKORUPCIJSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA da omogući učenicima promišljanje o tom, za njih, apstraktnom pojmu, usvajanje nekih novih znanja, ali prvenstveno izgradnju određenih stavova. Ne na način da im te stavove nametne nastavnik, nego tako da sami dođu do zaključka o pozitivnom ili negativnom uticaju takvog ponašanja.

Osnovni ciljevi:

- Razvijanje antikorupcijske svijesti kod učenika
- Razvijanje svijesti o poželjnim i moralnim vrijednostima, te sposobnosti za pravilno moralno rasuđivanje i donošenje ispravnih odluka
- Upoznavanje sa pojmovima kao što su prevara, mito/podmićivanje, iznuda, kupovina povlastica, pronevjera, zloupotreba položaja, nepotizam i slično, kao nepoželjnim i neprihvatljivim ponašanjem
- Razvijanje kritičkog mišljenja i sposobnosti uočavanja društveno neprihvatljivog ponašanja
- Razvijanje socijalnih kompetencija učenika

- Razvijanje sposobnosti procjene vlastitog ponašanja, te odgovornosti prema sebi i drugima, kroz specifične iskustvene aktivnosti.

Zašto je važno da učenici znaju?

Karakteristika učenika u ovom uzrastu je izraziti fizički, kognitivni i emocionalni razvoj. Uporedo sa razvojem kognitivnih sposobnosti, odvija se i moralni i socioemocionalni razvoj. Prema Piagetu, npr. razvoj kognitivnih sposobnosti i stepen moralnog razvoja su međusobno povezani.

S obzirom na uzrast i emocionalni razvoj djece, najproduktivniji način objašnjavanja pojma korupcije jest kroz primjere iz njima bliskih tema.

Odnosi se to kako na sam pojam korupcije tako i na oblike takvog protizakonitog i neetičnog ponašanja, kao i na već spomenute osnovne pojmove.

Naime, bitno je da djeca nauče prepoznati i imenovati pojedine slučajeve određenog ponašanja kao loše, neetične i suprotne moralnim i vladajućim zakonskim normama.

Bitno je da djeca zapamte nazive samih pojmova o kojima je riječ, ali više je nego bitno da im se da prilika da vlastitim zaključivanjem i odlukama razaznaju šta je to ispravno.

Djeca ovog uzrasta svakodnevno mogu biti u kontaktu s ponašanjima koja se mogu smatrati koruptivnim.

Naime, već u svojoj porodici mogu čuti o tome ili biti svjedoci postupaka koje smatramo koruptivnim.

Tako naprimjer, mogu čuti roditelje i druge članove porodice i njihove prijatelje ili putem različitih medija kako govore o davanju darova

ili novca liječnicima, tome da bez “veze” nije moguće dobiti posao, da policajci primaju novac kako ne bi naplatili kaznu za saobraćajni prekršaj, da djeca dobrostojećih roditelja postižu više bez truda i sl.

Ponekad takvim ponašanjima mogu i svjedočiti direktno.

Upravo stoga je bitno djeci ovog uzrasta pojašnjavati da takvi stavovi i ponašanja nisu ispravni i dobri, te im usađivati u svijest da to šteti i njima, njihovim najbližim i cijelom društvu.

Očekivani rezultati / ishodi učenja

- Osposobiti učenike da znaju prepoznati vrste i pojavne oblike korupcije
- Osposobiti učenike da znaju uzroke korupcije
- Razvoj svijesti kod učenika o posljedicama koruptivnih ponašanja i spremnost učenika da preuzmu odgovornost za posljedice nepravilne procjene i odluke
- Osposobiti učenike za primjenu praktičnih primjera i studija slučajeva (istraživanje, primjeri iz štampe, primjeri iz svakodnevnice)
- Osposobiti učenike da znaju načine suprotstavljanja korupciji i promoviranje etičkog ponašanja
- Osposobiti učenike da kritički procjenjuju odnos između individualnih karakteristika, socijalnog konteksta i koruptivnog ponašanja
- Osposobiti učenike da kritički procjenjuju različite životne situacije i odnose među ljudima, te prepoznaju ispravna i pravedna ponašanja i aktivnosti koje promoviraju socijalno prihvatljivo ponašanje u neposrednom okruženju
- Osposobiti učenike da iskažu spremnost za iznošenje ličnog stava o koruptivnom ponašanju i sposobnost argumentiranja istog.

Metode

Metode su raznovrsne i ne bi trebale biti uniformne.

Definirane ciljeve i očekivane ishode moguće je ostvariti uporedo sa ostalim ciljevima odgojno-obrazovnog rada u bilo kojem od nastavnih predmeta.

Naprimjer, odgovore na zadatke i problemske situacije iz oblasti etike i antikorupcije, učenici mogu da pišu i uokviruju u geometrijske slike koje rade iz matematike (trougao, pravougaonik, kvadrat, krug...), mogu da pišu pismene radove na temu "Kakvog je oblika prevara ili podmićivanje ili zašto je baš kao takvu vide", mogu da objašnjavaju zašto su neka od koruptivnih ponašanja o kojima razgovaraju određene boje, kojom jedinicom mjere ih možemo, ili ne možemo mjeriti...

Moguće ih je dovesti u vezu i sa sadržajima iz saobraćajnog odgoja i oblikom saobraćajnih znakova koji izražavaju zabranu i slično.

Lista mogućnosti je neiscrpna i nastavnik ima slobodu da ispolji svoju metodičko-didaktičku kreativnost kroz upotrebu različitih tehnika:

- Individualni rad
- Rad u paru
- Rad u grupi
- Diskusiju u grupi
- Studije slučaja
- Barometar
- Korištenje multimedije
- Debate
- Oluju ideja
- Igranje uloga
- Rad sa tekstovima

Nastavne cjeline u koje se mogu uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije

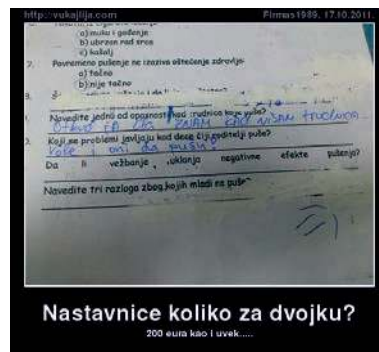
- Časovi odjeljske zajednice/odgojnog rada
- B/H/S jezika i književnosti
- Historije
- Likovne kulture
- Demokratije i ljudskih prava
- Društvo/kultura/religija
- Vjeronauke (prijedloge nastavne jedinice i teme iz oblasti korupcije i antikorupcije mogu se naći i u svetim knjigama Kur'anu, Bibliji, što može biti dobra podloga za realizaciju časova).

Prijedlog vannastavnih aktivnosti

- Vijeće učenika
- Školski projekti
- Sekcija o korupciji
- Tim za borbu protiv korupcije
- Školska predstava
- Okrugli stolovi
- Organiziranje posjeta
- Knjige, izvještaji, članci, web stranice

Preporuke za nastavnike

Uvođenje podučavanja iz oblasti etike i antikorupcije zahtijeva prekretnicu i osnovu za temeljitu promjenu metoda rada, poimanja uloge učenika i nastavnog osoblja u nastavnom procesu, a čija je srž u promjeni odgojne paradigme: težište nije na onome što nastavnik misli da je dobro, već na onome što učenik treba spoznati.

Nastavnom osoblju su date upute: šta treba podučavati (koja područja, oblasti), zašto treba podučavati (koji su ciljevi i koncepti), kako treba podučavati (koristeći različite metode i oblike prilagođene potrebama i interesima učenika i kada treba podučavati (razvojna primjerenost uzrastima, ciklusima).

Podučavanje sadrži argumentaciju uloge i značaja učenja o etičnom i antikorupcijskom djelovanju, ciljeve, očekivane ishode učenja, teme, strategije učenja i nastave (didaktičko-metodičke upute) i smjernice za praćenje i evaluaciju.

Dakle, ovaj je kurikulum okrenut ka zadovoljavanju odgojno-obrazovnih potreba svakog učenika.

Didaktičko-metodičke napomene

Sadržaji iz etike i antikorupcije trebaju biti bazirani na savremenim pedagoško-psihološkim teorijama, saznanjima o procesu učenja i trebaju biti usmjereni ka učenicima.

Preporučuje se:

- Dinamičnost i kreativnost
- Interaktivni i grupni rad
- Poticanje inicijative učenika
- Nastava zasnovana na elementima igre, ritma, dramatizacije
- Upotreba savremenih IT tehnologija
- Ohrabivanje i poticanje učenika na samostalno učenje
- Kontrola situacije
- Animacija svih učenika
- Način komuniciranja i rješavanja problema.

Didaktičke strategije omogućavaju nastavniku otvorene mogućnosti da ugradi vlastiti stil i osjetljivost za aktuelne probleme sa svojim učenicima (pažnja, posmatranje i reakcija, empatija).

“I sloboda je luksuz”

Zaključak/refleksija

Korupcija i u javnom i u privatnom sektoru ugrožava stabilnost i prosperitet cjelokupne zemlje i društva. Stoga je od ključnog značaja da se svi u društvu, uključujući i učenike u osnovnim i srednjim školama, upoznaju sa ovim fenomenom te iniciraju određene aktivnosti na prevenciji borbe protiv korupcije.

Pod prevencijom se podrazumijeva ukupnost planski osmišljenih, organiziranih i preduzetih mjera i aktivnosti kojima se nastoje ukloniti ili smanjiti direktni i indirektni uzroci koruptivnih ponašanja.

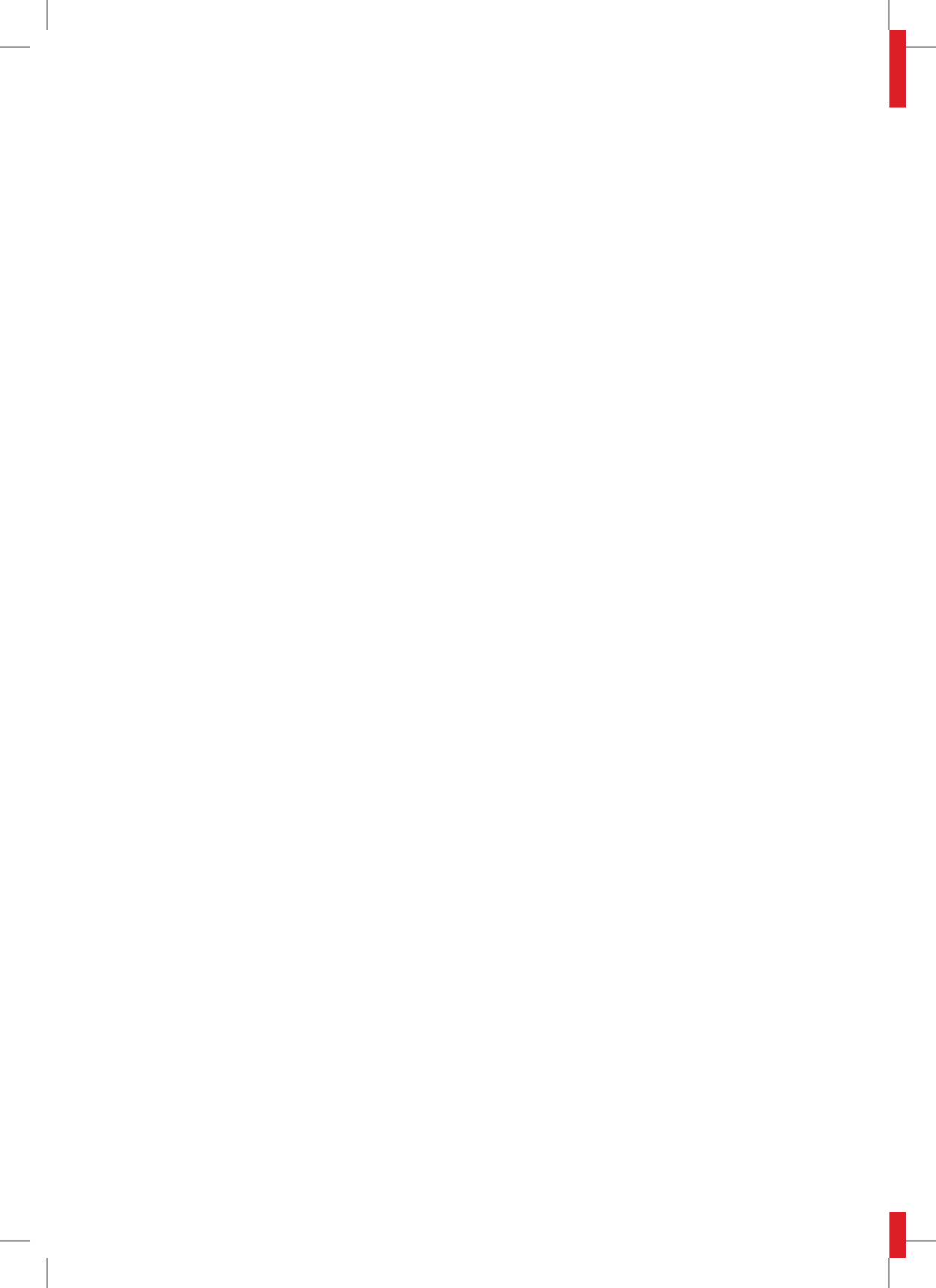
Stoga je uvođenje obrazovanja o korupciji u osnovnim i srednjim školama jedna od ključnih aktivnosti na budućoj prevenciji.

Problem korupcije nije važan samo za našu zemlju. S ovim problemom se bore i mnoge zemlje u okruženju. Do pozitivnih rezultata, tj. sprječavanja korupcije i unapređenja društava može se doći samo preventivnim pristupom i upoznavanjem djece kroz edukativne programe.

Škola ima zadatak da pripremi mladu osobu kako bi bila osjetljiva na društveno štetne pojave.

Samim tim ima i mogućnost da se aktivnije uključi i da u svoje nastavne planove i programe integrira edukaciju učenika o korupciji, odnosno prevenciji iste.

Ovakvi časovi moraju biti zamišljeni i realizirani kao interaktivna aktivnost učenika i nastavnika, zasnovana na analiziranju primjera iz svakodnevnog života, bliskih učeničkom iskustvu.

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

Prijedlozi radionica za rad sa učenicima u okviru časova
odjeljske zajednice/odgojnog rada, demokratije i
građanskih sloboda, društva/kulture/religije, likovne kulture

Primjer 1.

Za učenike od 7. do 9. razreda

Tema: "Etični i neetični načini zadovoljavanja potreba"

Cilj: Prepoznati uspješne i neuspješne načine zadovoljavanja potreba koristeći tehniku brainstorminga, samoprocjene i rasprave.

Vrijeme: 45 minuta.

Uvjeti rada: Djeca sjede na svojim mjestima, troje do četvero u grupi.

Pribor: Papir i olovka.

Postupak: Podsjetite djecu na aktivnosti koje poduzimaju da zadovolje svoje potrebe. Pitajte ih jesu li sve aktivnosti koje poduzimamo uspješne? O čemu to ovisi?

Recite djeci da se sjete što je moguće više ideja o tome što sve rade kad žele zadovoljiti neku od svojih želja. Neka se sjete što više životnih situacija u odnosu s roditeljima, braćom, sestrama, učiteljima, prijateljima i onoga što oni zaista rade u životu u takvim situacijama.

- Pišite njihove ideje na tablu.
- Zajedno se dogovorite kod svake ideje koliko je uspješna. U takvim primjerima pokušajte kao razred općenito procijeniti uspješnost takvog postupka u odnosu na posljedice i uobičajena reagiranja ljudi. Možete koristiti skalu jednostavno uspješno (+), neuspješno (-) i može biti uspješno (+ / -).

(Ako želite, možete koristiti i skalu u % od 0-100%.)

- Kod svake ideje zapišite kraticom šta ste zajednički zaključili.
- Kad završite s procjenom, neka učenici prepisuju listu s table u svesku, a zatim svako za sebe još jednom razmisli koja ponašanja on koristi i koliko je zadovoljan njihovom uspješnošću. Neka ta ponašanja podcrta u bilježnici.

- Neka s liste odabere neko ponašanje za koje procjenjuje da bi moglo biti uspješnije od onog ponašanja koje je do sada koristio u istoj situaciji i napiše ga velikim slovima.
- U malim grupama od 3-4 člana neka prokomentiraju šta su podcrtali i napisali slovima.

Primjer 2.

Za učenike od 6. do 9. razreda

Tema: "Zlatne markice"

Cilj: Prepoznavanje ličnih i tuđih osobina, pozitivnih i negativnih vrijednosti

Sredstva: Papir, blokovi u bojama, olovka

Tok časa:

Stric iz Amerike

Voditelj objasni igru. Podijeli učenike u grupe (4-5 učenika u jednoj grupi, grupe se mogu formirati po horoskopskom znaku, po omiljenoj boji). Vježba koju ćemo raditi zove se STRIC IZ AMERIKE. Zamislite situaciju da vam u posjetu dolazi stric iz Amerike kojega nikad niste vidjeli. Od vas se očekuje da ga dočekate na aerodromu. Prije polijetanja stric vas je nazvao i pitao kako ćete se prepoznati?

Trebate mu odgovoriti:

- Kako izgledate
- Kako će on znati da ste to vi?
- Kakav dojam ostavljate?

Na papiru odgovorite na ova tri pitanja, a zatim to podijelite u svojoj maloj grupi.

Srednji dio časa:

Zlatne markice

Na pripremljen blokove upišite svoje ime. Zadatak je da svako iz grupe napiše neku lijepu osobinu koja odgovara vlasniku bloka. Kada su svi u grupi gotovi blokovi se izmjenjuju sa drugim grupama i tako dok se sve grupe ne izmijene.

Nakon vježbe: *Po završetku igre povede se razgovor o tome je li lakše pisati pozitivne ili negativne osobine. Šta trebamo primjećivati kod drugih osoba? Kako se osjećamo kada nas neko kritizira ili pohvali?*

Završetak časa: Učenici čitaju šta je napisano i pokušavaju pogoditi ko im je šta napisao ili tražiti pojašnjenje.

Primjer 3.

Za učenike od 6. do 9. razreda

Tema: "Ovo sam ja"

Cilj: Upoznavanje sebe, jačanje etičkog ponašanja i morala kroz pozitivne i negativne osobine i vrijednosti

Vrijeme: 45 minuta

Prostor: Učionica

Formiranje: Individualan rad

Pribor: A4 papiri

Postupak:

Na tabli se napiše slijedeći zadatak:

Dovrši započete rečenice:

- Moje ime je...
- Rođen/a sam...
- Živim sa...
- Moj hobi je...
- U slobodno vrijeme...
- Kod sebe najviše volim...
- U budućnosti sebe vidim kao...
- Osjećam se važnim kad...
- Ljudi me poštuju kad...
- Mislim da sam dobar prijatelj...
- U školi me najviše nervira kad...

Pitajte ih kako je pisati o sebi i šta je bilo najlakše, a šta nije bilo lako. Šta su novo naučili o sebi? Da li kod sebe primjećuju više pozitivnih, etičkih i moralnih vrijednosti ili negativnih?

Na kraju im zadajte zadatak da napišu pismo samome sebi koje započinje sa DA SAM JA NEKO...

Recite im da ćete im pisma vratiti na kraju školske godine. Napomenite da napišu barem nekoliko pozitivnih, etičkih i moralnih osobina o svojim očekivanjima od vršnjaka, roditelja, škole i samoga sebe. Niko neće pročitati pisma, ukoliko ne žele da ih jedino vi pročitate.

Primjer 4.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Čovječe, ne korumpiraj se"

Cilj: Osposobiti učenike da imenuju oblike korupcije i povežu ih sa osjećanjima/emocijama

Težina: Lagano

Prostor: Učionica

Formiranje: Grupe (formirane prema boji očiju, horoskopskom znaku, boji bombona itd.)

Pribor: Kartice s osjećajima, kockice za "Čovječe, ne ljuti se".

Postupak: Učenici su u malim grupama 4-5 učenika i sjede na podu u krugovima. Svaka grupa ima kockicu za "Čovječe, ne ljuti se" i kartice na kojima je napisano 6 oblika korupcije i 6 emocija, svaki broj znači različit oblik korupcije, a učenici neka povežu broj oblika korupcije sa osjećanjima.

1 = podmićivanje; 2 = ucjena; 3 = pronevjera; 4 = nepotizam;
5 = primanje mita; 6 = zloupotreba službenog položaja;

1 = mržnja; 2 = tuga; 3 = strah; 4 = zadovoljstvo; 5 = ljubav;
6 = iznenađenje.

Svaki učenik u grupi baca kockicu i, ovisno o broju koji dobije, pročita oblik korupcije i pokuša ga objasniti i povezati sa osjećajem ili emocijom koju kod njega izaziva.

Primjer 5.

Za učenike od 7. do 9. razreda

Tema: "Kartice korupcije"

Cilj: Prepoznati oblike i posljedice korupcije

Težina: Lagano

Prostor: Učionica

Formiranje: Svi

Pribor: Kartice

Postupak: Voditelj stavi veliku količinu kartica na pod (kartice mogu biti razglednice, sličice, izresci iz novina, ne manje od razglednice) i traži od učenika da svaki odabere jednu koja na najbolji način opisuje neki oblik koruptivnog ponašanja, kao i posljedice takvog ponašanja. OK je ako neki izaberu istu karticu.

Nakon što je svako izabrao jednu karticu, sjednu svi na pod ili stolice, u krug. Započinje razgovor tako što svako govori zašto je odabrao baš tu karticu.

Primjer 6.

Za učenike od 6. do 9. razreda

Tema: "Zar sam to ja"

Cilj: Upoređivanje slike o sebi s onim kako nas drugi vide

Težina: Lagano

Prostor: Učionica

Formiranje: Učenici sjede u krugu

Pribor: Mali komadići papira, olovke, vrećica

Vrijeme: 30 minuta

Postupak: Svaki učenik napiše na papirić jednu svoju POZITIVNU I NEGATIVNU osobinu koja ga najbolje opisuje, koja je za njega najkarakterističnija. (Trebalo napisati osobinu ličnosti, npr.: lukav, duhovit, snalažljiv ili ne. Nikako ne osobinu koja se odnosi na izgled.)

Presavije papirić i stavi ga u vrećicu.

Svaki učenik izvlači po jedan papirić, pročita naglas osobinu i govori kome ona pripada. Imenovani treba reći je li on to zaista napisao ili

ne. Ako je učenik pogodio 'vlasnika', papirić se stavlja sa strane, a ako ne, ponovo u vrećicu.

Ako izvuče svoj papirić, vraća ga u vrećicu, i igra ide dalje.

Kad sve završe, pitajte ih da razmisle što je to što oni rade pa drugi ljudi u njima prepoznaju određene osobine. Ako drugi ne prepoznaju te osobine, pitajte ih koliko jasno oni te osobine pokazuju drugima.

Možete nastaviti raspravu o različitim osobinama i kako se one mogu različito prikazivati ili u određenim situacijama ih pokazati, a u drugim ne pokazati.

Primjer 7.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Oglas za zapošljavanje"

Ciljevi: Učenici upoređuju svoju predstavu o sebi s tuđom predstavom, i na taj način izoštravaju sliku o sebi i opažanje sebe. Uče samouvjereno nastupati pred drugima. Uče koje su osobine moralne i etične, a koje ne.

Težina: Srednje zahtjevno

Prostor: Učionica

Formiranje: Rad u parovima, igra pogađanja, prezentacija

Pribor: Papir, flomasteri, olovke, plakat

Vrijeme: 40 minuta

Postupak: Učenici se podijele u parove, tako da su im je partner osoba koju dobro poznaju, i dobiju sljedeće uputstvo za rad:

“Zadatak svakog para je napisati jedan za drugoga oglas za zapošljavanje. Kroz ključne riječi i trudeći se da budete iskreni, prikažite osobine svog partnera. Pomoć vam može biti lista pozitivnih i negativnih osobina.

Oglas prvo pokažite svom partneru radi procjene i porazgovarajte o njemu.“

Anonimne oglase učitelj/ica stavlja na pano i svi učenici u razredu pokušaju odgonetnuti kome pripada pojedini oglas.

Pitanja za raspravu:

- Da li ste dovoljno dobro poznavali svog partnera i tačno opisali?
- Da li je bilo teško ograničiti se samo na pozitivne osobine?
- Koje navedene osobine su vas iznenadile?
- Da li je tuđa predstava o vama znatno različita od vaše predstave?
- Da li nakon ove igre želite saznati još više o sebi?
- Kako ste se osjećali dok su drugi govorili o vama?
- Koje osobine su se često javljale u oglasu?

Osvrt na radionicu

Upoređujući vlastitu predstavu o sebi sa predstavom drugih, pojedinac izoštrava sliku o sebi. Postaje svjestan da svako od nas pored dobrih osobina ima i one manje dobre, koje su sastavni dio osobnosti i ne moraju nužno biti negativne, a ako i jesu onda idealna prilika da nešto moramo promijeniti u svom ponašanju, komunikaciji i odnosu prema drugima.

Pozitivne i negativne osobine:

+ Spreman pomoći, samouvjeren, skroman, pouzdan, duhovit, ambiciozan, izdržljiv, veseo, sposoban za timski rad, nesebičan, brižan, savjestan, dobroćudan, strpljiv, samostalan, pun razumijevanja, uvjerljiv, pažljiv, oprezan, voli red, zabavan, sramežljiv, povučen, otvoren za promjene, spreman na rizik, snažne volje, precizan,

inovativan, šaljiv, spontan, temperamentan, empatičan, korektan, pun povjerenja, pouzdan, lako uspostavlja kontakte, voli nova poznanstva, snalažljiv, siguran, kreativan, spreman na kompromise, nemiran, usmjeren prema cilju, senzibilan, svestran, introvertan, društven, vrijedan, originalan, dobro pregovara, voli život, odlučan, egocentričan, fleksibilan, objektivan, prilagodljiv...

- neodlučan, nestrpljiv, dosadan, zlopamtilo, dominantan, osjetljiv, agresivan, pohlepan, uplašen, ima potrebu za isticanjem, nesiguran, preozbiljan, gnjavator, egoista, sklon ucjenjivanju i podmićivanju...

Primjer 8.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Mudro stablo"

Cilj: Kroz vođenu fantaziju postići opuštanje i nesvjesno usvajanje stava da za svako pitanje imamo odgovor (za svaki problem postoji rješenje).

Vrijeme: 45 minuta

Prostor: Učenici sjede na svojim mjestima

Pribor: Papir i pribor za crtanje

Postupak: Uraditi u tri faze.

Upute: Vođenu fantaziju čitajte polako, nešto tišim i dubljim glasom nego je obično čitanje. Pazite na pauze, dajte dovoljno vremena svaki put kad djeca imaju obaviti neki zadatak. Ako želite, ovaj tekst možete čitati uz neku tihu, laganu muziku. Na kraju, djeca će u tišini nacrtati svoj doživljaj ove vođene fantazije.

FANTAZIJA

Želim da zamislite ispred sebe jedan put negdje u prirodi. To može biti bilo kakav put, kako god ga zamislite, dobro je. Može biti širok ili možda uzak, vijugav ili prav, pored mora ili rijeke ili možda negdje u šumi ili na nekom drugom mjestu, gdje god poželite da se nalazi vaš put... Želim da idete putem i primijetite šta se sve nalazi oko i ispred njega i da na kraju dođete do jednog stabla, prekrasnog stabla sa mnogo, mnogo grana. To je vaše stablo za nevolje, stablo na koje ostavljate sve svoje nevolje... sve svoje nevolje ma kako malene bile. Objesite sve svoje nevolje na stablo prije nego krenete dalje. Provjerite da niste neku zaboravili. Stablo za nevolje ima tako mnogo grana... tu ima mjesta za sve vrste nevolja.

Šetnja kroz vrt

Sada krenite dalje sve dok ne dođete do vrata vašeg vrta. To je najljepši vrt koji možete zamisliti. Kako otvarate vrata, primijetite da tu sunce sjaji sjajnije nego igdje drugdje, a nebo ima najljepšu plavu boju koju ste ikada vidjeli. Oko vas čuje se pjev ptica, a trava pod vašim stopalima je tako mekana i svježja. Hodate vašim vrtom dok dođete do vrlo velikog raskošnog stabla, najvećeg stabla koje ste ikad vidjeli, koje je tako veliko da mu ne možete vidjeti vrh, a svojim najvišim granama dodiruje oblake... Deblo stabla je ogromno, a na njegovom dnu nalazi se mali otvor taman dovoljan da stanete u njega. I kako se približavate i obraćate pažnju na deblo stabla, čini vam se kao da se pojavljuje lice, vrlo ugodno i mudro, poput dragog starca koji vas možda podsjeća na djeda, na neko lice iz bajke ili neku drugu dragu osobu iz vašeg stvarnog života ili vaše mašte. Čini vam se da vas poziva i vi polako ulazite u otvor na deblu i nađete se u unutrašnjosti debla.

Čarolija odgovora

Kako vam se oči prilagođavaju na svjetlo, vidite kako je ta unutrašnjost debla jako velika i jako razgranata, sa mnogo vrata. Svaka vrata vode u jedan dio kore stabla i jedan god, a unutar tih godova nalazi se sva mudrost koju ćete ikada trebati. Imate li pitanje na koje tražite odgovor? Bilo koje pitanje na koje trebate odgovor. Dok razmišljate

o pitanju, iako ne morate biti svjesni koje je to pitanje, otvaraju se, kao čarolijom, mala vrata u kori debla. To su vrata iza kojih se nalazi odgovor na vaše pitanje. Pođite prema otvorenim vratima i budite spremni primiti odgovor, može biti napisan na komadiću papira, možete ga vidjeti u slici ili ga možete čuti ili možda uopće niste svjesni odgovora koji ste primili u ovom trenutku... samo budite otvoreni da ga primite iako možda ne morate biti svjesni šta je vaše pitanje i odgovor...

Primjer 9.

Za učenike 9. razreda

Tema: "Vježba evaluacije"

Cilj: Na kreativan način naučiti procijeniti svoje školovanje

Težina: Srednje lagano

Prostor: Učionica

Formiranje: Učenici sjede u krugu

Pribor: Glinamol

Postupak: Voditelj podijeli učenicima komad glinamola. U pozadini se čuje tiha muzika. Učenici imaju vremena razmisliti kako su se osjećali na npr. prethodnom času, na svim časovima razrednika, tokom svog školovanja u osnovnoj školi, i oblikuju sliku svojih osjećaja. Nakon 10-15 minuta svaki učenik pokazuje svoj rad i objašnjava šta taj rad predstavlja, evaluira.

Primjer 10.

Za učenike od 7. do 9. razreda

Tema: "Izložba moderne umjetnosti kroz prizmu korupcije"

Cilj: Razvijanje mašte i kreativnosti kao dio grupnog rada kroz umjetnost, te povezanost sa korupcijom i antikoruptivnim mjerama

Težina: Srednje lagano

Prostor: Učionica

Formiranje: Grupni rad

Pribor: Stvari iz prirode: kamenčići, grančice, školjkice; stvari od kuće: komadi platna, plastične posudice, dugmad...

Voditelj pripremi papir ili karton veličine kao A3, flomastere, makaze, ljepilo, krep papir.

Učenici u grupama izrađuju slike, skulpture koje prikazuju modernu umjetnost kroz prizmu etike i moralnosti. Svaki rad mora imati ime koje ukazuje na jednu od antikoruptivnih mjera. Svaka grupa pripremi pjesmicu, tekst, mimiku kojom predstavljaju svoj rad. Nakon toga učenici postavljaju izložbu i razgledaju djela ostalih grupa.

Primjer 11.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Pet priča"

Cilj: Naučiti učenike da sami dođu do zaključka o integritetu, vrijednosti, moralu, etici, principima, ispravnosti, postupcima

Postupak: Učenike podijeliti u pet grupa. Svaka grupa ima zadatak da pročita svoju priču, i imenuje vođu koji će ih predstavljati.

Rad učenika ogledao bi se u:

- Nastavku priče gdje je to moguće
- Prepoznavanju ili neprepoznavanju korupcije
- Analizi likova iz priče

- Postupci likova u priči – ispravnost postupaka
- Kako bi učenici postupili
- Potaknuti i uključiti učenike koji u sličnim situacijama možda ništa od ponuđenog ne bi komentirali ili bi se sa svime slagali ili ne.

Priča prva

U bolnici cijeli dan čekaš na red za pregled. Dođe ti da se pokupiš i odeš kući neobavljenog posla. Hodnikom nailazi tvoj prijatelj, medicinski tehničar. Ljubazno ti ponudi malo pogurati stvar kako bi čekanju konačno došao kraj.

Šta ćeš učiniti?

Priča druga

Već nekoliko puta izlaziš na ispit za koji si se stvarno spremao. No, profesor je čudljiv i nepredvidiv. Čak kruže glasine da dijeli ocjene i ruši studente po tome kakav je horoskop taj dan. Ne znaš je li istina, ali svaki put najprije pogleda datum rođenja i pita u koliko ste sati rođeni. Više stvarno nemaš strpljenja. Visi ti pad godine. Od bake si naslijedio kristal koji navodno čuva od zla, ali koji joj je poklonio jedan od najpoznatijih astrologa.

Šta ćeš učiniti?

Priča treća

Filip i tata razgovaraju, te mu Filip prizna da ima slabe ocjene iz matematike i zamoli ga da nešto poduzme. Filip postiže slabe rezultate i mogao bi imati popravni iz matematike. Njegov otac dogovori susret sa nastavnicom matematike u školi i kupi joj skupocjeni parfem i dragocjenu olovku ne bi li je podmitio. Nažalost, ne uspijeva u tome, a Filip mu je zahvalan. No trenutak kada je nastavnici matematike darivao dragocjenu hemijsku olovku i skupocjeni parfem nije promakao direktoru škole i nastavnici historije...

Nastavite priču...

Priča četvrta

Nedostaje ti jedan bod za proći odličnim uspjehom. Kraj osnovne škole škole je tu, matura i upis pred vratima, a svaki bod je bitan. Tvoja je tetka kućna prijateljica sa direktorom škole koji je poznat po mutnim radnjama pri upisima i po velikom uticaju na svoje zaposlenike.

Šta ćeš učiniti?

Priča peta

Tvoj omiljeni pjevač dolazi u tvoju zemlju i to baš u tvoj grad. Njegova te muzika pratila u svim lijepim i tužnim trenucima. Koncert jednostavno ne smiješ propustiti i već si se dogovorio sa svojim društvom da idete svi skupa. Broj karata je ograničen, a u pretprodaji ih nema. Karte se prodaju u kafiću tvog rođaka. Da li ćeš da bi došao do karata iskoristiti rodbinsku povezanost ili...?

Šta ćeš učiniti?

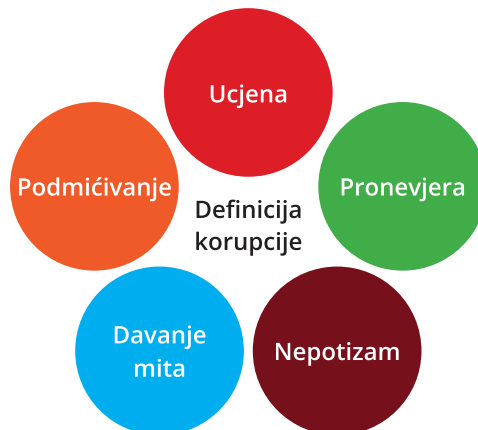
Primjer 12.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Krugovi – oblici korupcije"

Cilj: Korak po korak dovesti učenike da prepoznaju oblike korupcije i definiraju korupciju

Uputstvo: Učenicima dati zadatak da napišu pet rečenica ili fraza koje opisuju oblike korupcije. Učenike podijelite u pet grupa i svaka grupa radi jedan od oblika korupcije koji je nacrtan i

predstavljen krugom, bira vođu grupe. Nakon rada u krugovima, vođe izlažu rečenice ili fraze i postavljaju krugove na tablu, ali tako da u sredini ostavljaju slobodan prostor u koji će upisati svoju definiciju korupcije.

Primjer 13.

Za učenike od 7. do 9. razreda

Tema: "Ko je gazda - ko ima kontrolu"

Cilj: Naučiti učenike važnosti samoprihvatanja uprkos riziku od neprihvatanja drugih

Materijal: Papir i olovka

Metodske upute:

- Upitati učenike koliko puta je neko od njih uradio nešto zbog čega su se osjećali dobro, iako su znali da bi im se zbog toga vršnjaci smijali i kritizirali ih. Navedite ih da kažu i ispričaju nekoliko takvih situacija.
- Predstavite im slijedeće situacije i zatražite od njih da završe započete rečenice, a vi zapisujete odgovore na svaku od njih
- Maja zna šta je dobro, a šta loše, ali ona isto tako želi da se uklopi u društvo i bude kul. Drugarice je nagovaraju da ismijava nastavnicu; ona to radi zato _____
_____.
- Denis zna da se ne smije prepisivati i da je to prevara, ali kada mu drugovi kažu da se primakne da oni mogu prepisati test, on im dopusti jer _____
_____.
- Adela je pametna i dobija dobre ocjene bez puno truda. Adela je kćerka nastavnice fizike i bez obzira ako se javlja da prva odgovara, ako prva završi kontrolni rad, ako pomaže drugima, djeca će _____
_____.

Diskusija: Da li ste se i vi nekada našli u sličnoj situaciji? Podijelite svoju priču sa razredom.

Personalizacija pitanja.

- Šta si ti uradio u sličnim situacijama?
- Šta osjećaš ili misliš o sebi ako uradiš nešto za šta znaš da nije dobro ili sa čime se ne slažeš?
- Da li misliš da je bolje riskirati da te drugi neće prihvatiti i osjećati se dobro sam sa sobom i svojom odlukom, ili je bolje uraditi što tvoje društvo traži od tebe?
- Da li možeš objasniti vezu između svojih emocija i svog vlastitog prosuđivanja etičkog i moralnog ponašanja?

Isticati učenicima etičke i moralne vrijednosti i ponašanja kao i vezu između samoprihvatanja i emocija prema sebi i rizika, spominjući pritom jak uticaj vršnjaka u ovom uzrastu.

Primjer 14.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: "Ja nisam ono što ja radim"

Cilj: Zaključiti da vrijednosti osobe nisu povezane sa onim šta ona radi

Materijal: Deset kartica, ljepilo

Metodske upute: Podijelite učenicima prazne kartice i zamolite ih da napišu nešto što su uradili u posljednjih pola godine a da nije etično i moralno. Primjeri: prepisivanje na času, ucjena druga, podmićivanje sestre, podmićivanje roditelja...

Zamolite dva učenika da budu dobrovoljci. Trebaju svoje kartice zalijepiti na neke od dijelova tijela. Pitajte učenike koliko njih poznaje prvog dobrovoljca. Pročitajte svaku karticu, a zatim je skinite sa učenika. Kada su sve kartice skinute, pitajte učenike da li je dobrovoljac i dalje ista osoba iako je bez svojih djela.

Postupak ponoviti i na drugom dobrovoljcu.

Diskusija: Kada smo razdvojili učenike od njihovih djela, da li su ostali iste osobe?

Da li ono što neko radi mijenja ono što on ili ona jeste kao osoba?
Kakva je veza između onoga što neko jeste i šta radi?

Da li ste se nekada osjećali loše zato što niste uradili nešto dobro i pozitivno?

Da li si se i nakon ove vježbe osjećao loše zbog svojih djela?

Učenici trebaju shvatiti da, bez obzira ako su nešto uradili jako loše ili jako dobro, oni i dalje ostaju osobe koje imaju svoju vrijednost.

PRIJEDLOZI NASTAVNIH JEDINICA PREDMET B/H/S JEZIK I KNJIŽEVNOST

Primjer 1.

Za učenike 6. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Jablan" Petar Kočić

Ideja priče: Prijateljstvo kao moralna i etička vrlina. Moć jačeg nad slabijim.

Tema: Uvijek trebamo podržati prijatelja u bilo kojoj situaciji i bodriti ga da ostvari ono što želi.

Tok časa

Motivacija:

- U čemu je značaj ove nastavne jedinice?

Učenici će se upoznati sa novim književnim djelom i književnim stvaralaštvom Petra Kočića, naučit će nešto o odnosu prema životinjama, LJUDSKIM OSOBINAMA KROZ PRIČU O BIKU JABLANU I ODNOSU LJUDI PREMA NJEMU.

- U kakvoj je vezi sa već obrađenim gradivom, kao i onim koje ću tek obrađivati?

Tokom analize učenici koriste već poznate metodološke načine analize, to je još jedno djelo koje analiziraju tokom ovog razreda. Uočavat će teorijske kategorije o pripovijeci, pokazat će da su shvatili značenja tih kategorija na konkretnom primjeru pripovijetke "Jablan".

- Kakve mogućnosti ova nastavna jedinica pruža za kritičko mišljenje?

Analizirajući pripovijetku, te analizirajući odnos prema biku Jablanu, učenici će se susresti sa porukama koje pripovijetka nosi u sebi.

Također će se zapitati o etičnosti borbe bikova. Razmjenjivat će svoje stavove, zapažanja, kritizirati.

Ciljevi:

Obrazovni: Usvajanje znanja o piscu i njegovom djelu, karakteristikama pripovijetke; preispitivanje vlastitog znanja; razmišljanje o onome što će usvojiti; nadogradnja novoga znanja; kontakt s novim informacijama i idejama; čitanje s razumijevanjem;

Odgojni: Razjašnjavanje nedoumica, nesporazuma i pogrešaka u znanju; aktivno uključivanje učenika u proces učenja; podsticanje razmjene ideja između učenika;

Funkcionalni: Aktivno angažiranje učenika oko prisjećanja svega što znaju; postavljanje temelja vlastitog znanja; smisleno povezivanje novog sa poznatim; dugoročno razumijevanje novih informacija; razvijanje sadržajnog, trajnog i kritičkog razumijevanja; izražavanje znanja i razumijevanja aktivnim mišljenjem, pisanjem, kazivanjem.

Preduvjet: Šta učenik mora znati da bi uspješno savladao sadržaj ove nastavne jedinice?

Mora imati razvijeno logičko mišljenje, zaključivati na osnovu teksta, sposobnosti zaključivanja i prepoznavanja.

Ocjenjivanje: Koji će se dokazi učenja od učenika tražiti?

Tabele na osnovu kojih se može vidjeti koliko aktivno je pratio i koliko aktivno učestvovao u analizi djela. Na osnovu usmeno izrečenih stavova na času.

Resursi za upravljanje vremenom:

E – 30 min; Rz – 35 min; R – 25 min,

Grupiranje: Kako grupirati učenike? U kojim dijelovima aktivnosti? Onako kako već sjede

Korelacija s drugim predmetima: Likovna kultura

Nastavna sredstva:

Vizuelna: Slike, crteži, fotografije, plakati, grafofolije, geografske karte, panoi

Auditivna: Audiokasete, CD

Audiovizuelna: Videokaseta

Tekstualna: udžbenik, priručnik, programirani testovi, nastavni listići, članci, leksikoni, književna djela, enciklopedije.

Nastavne metode: razgovor, usmeno izlaganje, demonstracije, tekst metoda, metoda grafičkih radova, ilustrativni radovi, istraživačka, aktivna nastava, projektna nastava, metoda pismenih radova, KWL tabela, dvostruko vođeni dnevnik, tabela predviđanja, oluja mozga.

Struktura časa

Evokacija: Pisanje sastava na osnovu ključnih pojmova: bik, borba, livada, djeca, sunce. Učenici su zamoljeni da osmisle priču na osnovu ključnih pojmova, tako da se pojmovi nađu u njihovoj priči, ali i da sastave niz međusobno povezanih događaja koji će potkrijepiti glavnu temu – PRIJATELJSTVO.

Nakon pisanja, učenici čitaju radove, ostali slušaju i daju komentare. U ovom dijelu časa moguće je da nekoliko učenika bude ocijenjeno.

Razumijevanje značenja:

Nastavnik izražajno čita tekst. Razgovor o tekstu.

Prije nego što kreneš u razgovor povodom ove priče, odredi temu. Pomoć: dovedi u vezu Jablana i Rudonju! Ko je vlasnik Jablanov, a ko Rudonjin? Koga onda predstavlja Jablan, a koga Rudonja?

Jablan je vlastito ime Lujinog bika. Ali, jablan je i naziv vrste drveta.

Zašto se narodni bik zove Jablan?

Rudonja je carski bik. Kojom bojom bi obojio bika koji se zove Rudonja? (Pomoć: zarudilo se nebo. Šta označava ta boja?) Kako je došlo do toga da se organizira borba između Jablana i Rudonje? Kako se osjeća Lujo dan prije bitke: miran je, uznemiren, ljut, siguran u pobjedu, sumnja u Jablanove sposobnosti?

Kakav je dan osvanuo kada se trebala desiti bitka? Opiši taj pejzaž! Ako je priroda oblivena bjeličastom svjetlosti, a onda odiše svježinom, čistinom, snagom, šta želi poručiti takav opis? Na čijoj je strani priroda: Jablanovoj ili Rudonjinoj?

Kako se odigrala borba između dva snažna bika?

Priroda se raduje Jablanovoj pobjedi. A planinski vrhunci pronose priču o toj pobjedi. Kome prenose tu priču? A zašto?

Zašto je Lujo uopće i želio da se desi borba između Jablana, narodnog bika, i Rudonje, carskog bika?

Suprotstavljajući se carskom biku kome se zapravo Lujo suprotstavlja? Zbog čega?

Zbog čega bi se ti suprotstavio nekome ko je vlast?

Šta Lujo poručuje tim svojim činom? Da li se pobjeda nad carskim bikom činila nedostižnom?

Podjela učenika u grupe, nastavnik će svakoj grupi dati nastavni listić:

Nastavni listić:

- Pronađi sve opise Luje i Jablana
- Objasni citat: *Jablan stoji ponosito na mejdanu i riče, a planinski vrhunci silno odjekuju – silno odjekuju...*
- Napiši kratko pojašnjenje ideje: Možemo pobijediti nešto naizgled nepobjedivo.

Analizirati listiće grupno, zapisati odgovore svako u svoju svesku pojedinačno.

Refleksija

Prezentacija rada učenika, odgovaranje na pitanja nastavnika i članova drugih grupa. Ocjenjivanje i komentiranje urađenih grupnih zadataka.

Primjer 2.

Za učenike 7. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Ibrahimbegov čošak", Svetozar Ćorović

Ideja priče: Inat čovjeka iz naroda sa lokalnim moćnikom, koji brani svoju očevinu nije izdržao pritisku, ali je prije svega branio svoj ugled i čast i ideju DA SE SVE NE MOŽE KUPITI NOVCEM I DA JE POŠTENJE VRLINA ČOVJEKA.

Tema: Ucjena kao oblik koruptivnog djelovanja od strane lokalnog moćnika i jasan stav glavnog junaka da se odupre po cijenu svog života. Isticanje moralnih i etičkih vrijednosti.

Tok časa

Motivacija:

- U čemu je značaj ove nastavne jedinice?
- U kakvoj je vezi sa već obrađenim gradivom, kao i onim koje ću tek obrađivati?

Naučit će nešto o novom piscu, o pripovijeci na čijoj analizi ćemo pokazati šta su odlike epskog književnog roda. Upoznat će se sa odnosima među ljudima koji su prevladavali u prošlosti. Naučit će nešto o ljudskim vrijednostima.

- Kakve mogućnosti ova nastavna jedinica pruža za kritičko mišljenje?

Birajući citate i komentirajući ih, naučit će reći svoj stav o nečemu.

Ciljevi:

Obrazovni: Usvajanje znanja o jeziku, zakonitosti, pravila i normi b/h/s jezika; preispitivanje vlastitog znanja; razmišljanje o temi koju će realizirati; nadogradnja novoga znanja; kontakt s novim informacijama i idejama; čitanje s razumijevanjem;

Odgojni: razjašnjavanje nedoumica, nesporazuma i pogrešaka u znanju; aktivno uključivanje učenika u proces učenja; podsticanje razmjene ideja između učenika;

Funkcionalni: aktivno angažiranje učenika oko prisjećanja svega što znaju; postavljanje temelja vlastitog znanja; smisleno povezivanje novog sa poznatim; dugoročno razumijevanje novih informacija; razvijanje sadržajnog, trajnog i kritičkog razumijevanja; izražavanje znanja i razumijevanja aktivnim mišljenjem, pisanjem, kazivanjem;

Preduvjet: Šta učenik mora znati da bi uspješno savladao sadržaj ove nastavne jedinice?

Poznavati odlike drame, pojam didaskalija, dijaloga, monologa, scenskih rekvizita. Poznavati odlike basne.

Ocjenjivanje: Koji će se dokazi učenja od učenika tražiti?
Aktivnost na času.

Resursi za upravljanje vremenom:

E – 25 min; Rz – 40 min; R – 20 min

Grupiranje: Kako grupirati učenike? U kojim dijelovima aktivnosti?

Individualni rad i rad u paru.

Korelacija s drugim predmetima: Historija

Struktura časa

Evokacija: Tehnika vruća olovka – napisati sastav na temu inat/prkos. Učenici pišu sastave i čitaju ih pojedinačno. Svaki sastav će biti prokomentiran i eventualno ocijenjen.

Nastavnik izražajno čita tekst "Ibrahimbegov ćošak". Prethodno će učenike uputiti na spisak nepoznatih riječi, objasnivši im da se radi o brojnim orijentalizmima i arhaizmima u tekstu.

Razumijevanje značenja

Razgovor o djelu: U kojem licu je ispriповijedana ova priča? Kako se zove pripovjedač koji je svugdje prisutan, koji sve zna, čak i šta likovi misle? Ko je junak ove priče? Ko nas s njim upoznaje? Šta o njegovom životu saznajemo? Šta je on porijeklom? Šta se s njegovom porodicom desilo? Zašto?

Gdje se sveznajući pripovjedač nalazi na početku priče? Kada promijeni mjesto? Koga nastavi da prati? Gdje se odigrava sljedeća scena? Ko su njeni akteri? Kakav je odnos među njima? Kakve crte karaktera ispoljava jedan, a kakve drugi?

Ko su akteri treće scene? Gdje se ona odigrava? Šta jedan od aktera traži? Zašto? Ima li pravo na to? Zašto drugi ponudu ne prihvata?

Pokušaj razumjeti i jednog i drugog? Postoji li realno rješenje kojim bi obojica bili zadovoljni? Obrati pažnju na dijalog: u čemu su sve različiti načini na koje govore?

Kakav je tvoj odnos prema junaku priče? Da li ga sažalijevaš? Čini li mu se nepravda? Ili je sam kriv za svoju sudbinu?

Kako počinje završna scena? Je li smrt junaka ubistvo, samoubistvo, ili nesretan slučaj? Ko je za nju kriv? Kako tumačiš kraj, završnu sliku?

Pitanja za grupni rad:

- Pronaći opis sobe i pojasniti način života na osnovu opisa.
- Odrediti temu i ideju priče.

Refleksija

Nakon grupnog rada, učenici će prezentirati rezultate analize. Zaključke o pripovijeci ispisat ćemo na jedan hamer papir.

Primjer 3.

Za učenike 7. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Jazavac pred sudom", Petar Kočić

Ideja priče: Zalaganje za zakone. Tako govori glavni lik. Ali, da li ih on na ovaj način ismijava? Na čijoj su strani ti zakoni: na strani naroda ili na strani države, vlasti?

Tema: Ironija, ismijavanje vlasti

Tok časa

Motivacija:

- U čemu je značaj ove nastavne jedinice?
- Kakve mogućnosti ova nastavna jedinica pruža za kritičko mišljenje?

Birajući citate i komentirajući ih, naučit će reći svoj stav.

Ciljevi:

Obrazovni: Usvajanje znanja o jeziku, zakonitosti, pravila i normi b/h/s jezika; preispitivanje vlastitog znanja; razmišljanje o temi koju će

realizirati; nadogradnja novoga znanja; kontakt s novim informacijama i idejama; čitanje s razumijevanjem.

Odgojni: razjašnjavanje nedoumica, nesporazuma i pogrešaka u znanju; aktivno uključivanje učenika u proces učenja; podsticanje razmjene ideja između učenika.

Funkcionalni: aktivno angažiranje učenika oko prisjećanja svega što znaju; postavljanje temelja vlastitog znanja; smisljeno povezivanje novog sa poznatim; dugoročno razumijevanje novih informacija; razvijanje sadržajnog, trajnog i kritičkog razumijevanja; izražavanje znanja i razumijevanja aktivnim mišljenjem, pisanjem, kazivanjem.

Preduvjet: Šta učenik mora znati da bi uspješno savladao sadržaj ove nastavne jedinice?

Poznavati odlike drame, dijaloga, monologa, scenskih rekvizita. Poznavati odlike basne, ironije, ismijavanja vlasti, poštivanja zakona i zakonskih normi.

Ocjenjivanje: Koji će se dokazi učenja od učenika tražiti?
Aktivnost na času

Resursi za upravljanje vremenom:

E – 25 min; Rz – 40 min; R – 20 min

Grupiranje: Kako grupirati učenike? U kojim dijelovima aktivnosti?
Individualni rad i rad u paru.

Korelacija s drugim predmetima: Historija, Građansko obrazovanje

Struktura časa

Evokacija: Kratak razgovor o jazavcima kao životinjskoj vrsti. Povezati sa ulogama životinja u bajkama – kako poprimaju ljudske osobine i šta se ustvari tim životinjama u basni postiže.

Učenici se dijele po ulogama i čitaju tekst.

Razumijevanje značenja

Razgovor o djelu: Zbog čega se David Štrbac obratio za pomoć sudu? Pročitaj Davidovo objašnjenje svoje tužbe. Baca li on krivicu na jazavca ili na nekog drugog? Zastupa li David samo sebe?

Kako David Štrbac naziva svoju njivu? Zašto? Na šta se odnosi taj naziv: samo na njivu ili na nešto mnogo šire? Razgovara li David Štrbac sa sudijom i pisarčićem nepristojno? Kako se on ponaša prema njima? Šta u ovoj satiri predstavlja sud? Protiv koga ili čega se David Štrbac buni? Osjeća li strah pred sudom? Koji su razlozi za to? David Štrbac kaže da je "slavni sud" za njega učinio "mloga dobra". Da li on to zaista i misli?

Podsjetiti učenike na pojam ironije. Koliko je ovo djelo ironično? Pojasniti i pojam satire – šta znači satira i satirički elementi u književnom djelu?

Refleksija

Zadaci za grupni rad:

- Objasni citat: "O, kako tužno šušte čemerni, slomljeni kuruzi! Rek'o bi čo'jek da uzdišu za osvetom i pravdom..." Koga, u prenesenom značenju, predstavljaju polomljeni kukuruzi?
- David Štrbac je: a) buntovnik; b) mudrac; c) licemjer; d) naivan; e) duhovit? (Izaberi jedan odgovor i obrazloži.)
- David Štrbac se služi ironijom: a) da se dodvori sudu; b) jer ga je strah reći ono što misli; c) da se podsmjehuje sudu jer mu oni vjeruju ono što im govori? (Izaberi jedan odgovor i obrazloži.)

Prezentacija rada učenika, odgovaranje na pitanja nastavnika i članova drugih grupa. Izvođenje zaključaka o osveti i pravdi, ironiji, podsmjehivanje sudu sa jedne strane i poštivanju suda i zakona sa druge strane.

Primjer 4.

Za učenike 8. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Špijun", Svetozar Ćorović

Ideja priče: Novcem se ne može kupiti sve

Tema: Ucjena kao oblik koruptivnog djelovanja od strane lokalnog moćnika i dvojba između moralnih i etičkih normi ponašanja.

Ciljevi časa:

Odgojni: Podsticati na svestranije shvatanje života i dublje razumijevanje vrijednosti i smisla čovjekovog postojanja, razvijati pozitivne stavove prema životu. Uticati na razvijanje moralne svijesti kao ličnog sudije u ponašanju.

Obrazovni: Zapaziti likove u pripovijeci, uraditi psihološku karakterizaciju likova, dramaturgiju pripovjetke, razgovarati o porukama pripovjetke.

Funkcionalni: Bogatiti sposobnost učenika za zapažanje umjetničkih pojedinosti i podsticati im očiglednost, stvaralačku maštu. Osposobljavati ih za istraživačko-stvaralački pristup pripovijeci.

Tip časa: Upoznavanje sa novim gradivom

Oblici rada: Frontalni, individualni, grupni

Nastavne metode: Dijaloška, ilustrativno-demonstracione metode i monološka

Nastavna sredstva: Tabla, kreda, plakati

Literatura: Svetozar Ćorović, "Pripovijetke", - čitanka za VIII r.

Struktura časa/Tok časa

Uvodni dio

O autoru. Odlomci iz života, te objavljeni radovi.

Glavni dio

Izdvojiti ćemo pripovjetku "Špijun". Šta znači riječ "špijun" (uhoda, doušnik, plaćenik)?

Vi ste imali zadatak da kod kuće pročitate pripovijetku, a neki od vas da urade njenu dramtizaciju. Pogledat ćemo koliko uspješno je urađena dramtizacija priče. Učenici izvode dramsku predstavu. Nakon izvedene dramske predstave postaviti učenicima pitanje: Šta misle o izvedenoj predstavi? Šta bi bila tema ove pripovijetke? Čorović je naslikao težak položaj siromašnih ljudi koji rade u carskoj službi. Koje likove možemo izdvojiti u ovoj pripovijeci? (Kosta, predstojnik, seljaci i ljudi iz kafane). Objasniti pojam psihološke karakterizacije lika. To je otkrivanje preživljavanja u duši junaka, njegovih razmišljanja, osobina i karaktera. Posebnu pažnju posveti moralnim osobinama, pozitivnim i negativnim, radi se o etičkoj karakterizaciji lika.

Radit ćemo u grupama. Formirat ćemo pet grupa.

Podijeliti nastavne listiće.

Prva grupa

Grozd tehnikom trebaju uraditi etičku karakterizaciju glavnog junaka Koste. Osobine koje se trebaju naći u grozdu su: snalažljiv, mudar, izdržljiv, ljubazan, smiren, častan, poslušan, sanjar...

Druga grupa

Uradit će istom tehnikom etičku karakterizaciju predstojnikovog lika. Neke od osobina koje bi se trebale naći u grozdu su: licemjerman, laskav, nepravedan, nepošten, uobražen, neiskren...

Treća grupa

Njihov zadatak bit će kritička analiza glavnog junaka Koste (u obliku kraćeg proznog rada).

Četvrta grupa

Uradit će kritičku analizu predstojnikovog lika (u obliku kraćeg proznog sastava).

Peta grupa

Napisat će kritički osvrt na likove seljaka i ljudi iz kafane.

Nakon urađenih zadataka, vođe grupa će pristupiti izlaganju. Svaka grupa dobit će novi zadatak da napišu ideje do kojih su došli nakon analize ove pripovijetke. Učenici pišu na listovima.

Navesti neke svoje ideje:

- Potrudi se da čast nikad ne ukaljaš.
- Kad uzmu vlast u ruke, neki ljudi postanu surovi i bezlični.
- Siromašni stradaju jer ih bogati žrtvuju.
- Materijalno bogatstvo je često znak duhovnog siromaštva.

Završni dio

Izvedimo zaključne sudove (zajedno sa učenicima).

Šta možemo reći o ovoj pripovijeci? Ćorović je naslikao ljude iz svoje sredine, kojima je život određen nametnutim zakonima. Prodro je u dušu čaršije. Ćorović je na strani siromašnih i uvrijeđenih ljudi koji su plemeniti, ali nepriznati i necijenjeni. Vidjeli smo da siromašni ljudi poput Koste znaju donijeti mudru odluku u pravom trenutku. Ćorović je ismijao carske sužbenike koji su licemjerni i nepravedni.

Primjer 5.

Za učenike 9. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Veliki vezir", Derviš Sušić

Ideja priče: Problemi čovjeka na poziciji vlasti, problem prevare i političke spletke uzrokovane težnjom za moći i vlašću

Tema: Intrige i licemjerstvo na dvoru carigradskog sultana i sudbina vezira koji je spreman izgubiti vlastiti život želeći da promijeni stanje u državi.

Tok časa

Motivacija:

- U čemu je značaj ove nastavne jedinice?

Učenici će analizom dramskog djela naučiti ozbiljno pristupati problemima u književnosti, književno djelo će se na časovima lektire detaljno obraditi tako da će učenici slojevitim i studioznim načinom analize (kojem se također uče na ovim časovima) sagledati ovo književno djelo sa više različitih aspekata, a posebno sa aspekta etičkih i moralnih normi.

- Kakve mogućnosti ova nastavna jedinica pruža za kritičko mišljenje?

Učenici uče iznijeti svoje stavove, kritički se osvrnuti na rad kolega i svoj vlastiti rad, uče se preispitivati ustaljene vrijednosti, zadate modele ponašanja i razmišljanja.

Ciljevi:

- Kakvo će znanje biti prenijeto učenicima?

Znanje o piscu Dervišu Sušiću, o problemu čovjeka na poziciji vlasti, problemu prevare i političke spletke uzrokovane težnjom za moći i vlašću.

- Šta će učenici učiniti s tim znanjem (zašto im je potrebno)?

Koristit će ga u svom životu, kao i u daljnjem školovanju.

Preduvjet: Šta učenik mora znati da bi uspješno savladao sadržaj ove nastavne jedinice?

Mora imati zapisane segmente analize (o piscu i djelu koje se obrađuje, nekom osnovnom problemu u djelu i likovima) i znati šta se od njega očekuje tokom analize. Mora pročitati knjigu.

Ocjenjivanje: Koji će se dokazi učenja od učenika tražiti?

Sposobnost analize književnog djela.

Resursi za upravljanje vremenom

E – 8 min; Rz – 30 min; R – 7 min

Grupiranje: Kako grupirati učenike? U kojim dijelovima aktivnosti? Onako kako već sjede.

Struktura časa

Evokacija

Analiza teza u kojim smo iznijeli probleme djela:

Učenici će na pročelju učionice izlagati sve ono što su sami analizirali kod kuće, pojedinačno. Ostali učenici aktivno učestvuju tako što postavljaju pitanja, daju komentare i sugestije u vezi sa svim segmentima analize koju su učenici radili kod kuće.

- Problem čovjeka na vlasti: Šta moć čini sa nama? Primjer Mehmed-paše Sokolovića

- Struktura drame
- Analiza glavnog lika

Razumijevanje značenja:

Učenici se dijele u grupe i svaka grupa dobija jednaku grupu nastavnih listića.

Nastavni listić

- Odredi okosnicu dramskog sukoba u drami.
- Odredi odnos Hamzeviće i Sokolovića, argumentiraj tvrdnje citatima.
- Pronađi odlomak kada žena iz Teočaka dolazi pred Sokolovića i članove Divana, te traži pravdu. Prepričaj je i protumači.
- Ko je ubio Sokolovića? Kakva je spletko priređena Sadudinu?
- Analiza lika Sokolovića – napravi listu njegovih pozitivnih i negativnih osobina (argumentirati citatima).

Refleksija

Učenici analiziraju zadatke nastavnog listića grupno.

Nakon toga vođe grupa prezentiraju rezultate naizmjenično.

Ostali učestvuju postavljajući pitanja i dajući komentare.

Primjer 6.

Za učenike 7. razreda

Nastavni predmet: B/H/S jezik i književnost

Nastavna jedinica: "Nezasitost i bijeda", Vjenceslav Novak

Ideja priče:

- Nepravedno dodjeljivanje stipendija bogatim učenicima

- Sirotinja nema pravo na adekvatno obrazovanje i zdravstvenu zaštitu
- Sirotinja se ne usudi tražiti svoja prava, a bogataši smatraju da im sva prava i povlastice pripadaju
- Licemjerje bogataša.

Tema: Socijalna pripovijetka

- Školovanje i bolovanje studenta Đure
- Bijeda i siromaštvo đaka i radnika u gradu
- Gradski život na prijelazu 19. u 20. st. - bijeda, siromaštvo, zarazne bolesti (tuberkuloza) i smrt.

Tok časa

Motivacija:

- U čemu je značaj ove nastavne jedinice?

Učenici će analizom djela naučiti ozbiljno pristupati problemima u književnosti, književno djelo će se na časovima lektire detaljno obraditi tako da će učenici slojevitim i studioznim načinom analize (kojem se također uče na ovim časovima) sagledati ovo književno djelo sa više različitih aspekata, a posebno sa aspekta etičkih i moralnih normi.

- Kakve mogućnosti ova nastavna jedinica pruža za kritičko mišljenje?

Učenici uče iznijeti svoje stavove, kritički se osvrnuti na rad kolega i svoj vlastiti rad, uče se preispitivati ustaljene vrijednosti, zadate modele ponašanja i razmišljanja.

Ciljevi:

a) Kakvo će znanje biti prenijeto učenicima?

- Znanje o piscu Vjenceslavu Novaku, žrtvi majke udovice koja čini nemoguće kako bi nahranila i obrazovala svoje dijete, analiza lika studenta Đure

- Problem alkoholizma među sirotinjom (Đurin otac)
- Problem tuberkuloze kao "sijača smrti"
- Pesimističan (fatalistički) doživljaj stvarnosti – bogati su osuđeni na uspjeh, a siromašni na neuspjeh.

b) Šta će učenici učiniti s tim znanjem (zašto im je potrebno)?

- Koristit će ga u svom životu, kao i u daljnjem školovanju.
- Naučit će priličan broj arhaizama (zastarjelih riječi).
- Znat će koristiti jednostavan rječnik, prevladavaju riječi iz radničkoga okruženja, rečenica je često neuglađena poput teškoga života samih likova.

Preduvjet: Šta učenik mora znati da bi uspješno savladao sadržaj ove nastavne jedinice?

Treba imati zapisane segmente analize (o piscu i djelu koje se obrađuje, nekom osnovnom problemu u djelu i likovima) i znati šta se od njega očekuje tokom analize. Mora pročitati knjigu.

Ocjenjivanje: Koji će se dokazi učenja od učenika tražiti?

Sposobnost analize književnog djela.

Resursi za upravljanje vremenom

E – 5 min; Rz – 30 min; R – 10 min

Grupiranje: Kako grupirati učenike? U kojim dijelovima aktivnosti? Onako kako već sjede.

Struktura časa

Evokacija

Analiza teza u kojim smo iznijeli probleme djela:

Učenici će na pročelju učionice izlagati sve ono što su sami analizirali kod kuće, pojedinačno. Ostali učenici aktivno učestvuju tako što

postavljaju pitanja, daju komentare i sugestije u vezi sa svim segmentima analize koju su učenici radili kod kuće.

- Bijeda i siromaštvo đaka i radnika u gradu
- Gradski život na prijelazu 19. u 20. st. - bijeda, siromaštvo, zarazne bolesti (tuberkuloza) i smrt
- Struktura pripovijetke
- Analiza glavnog lika Đure

Razumijevanje značenja:

Učenici se dijele u grupe i svaka grupa dobija jednaku grupu nastavnih listića.

Nastavni listić

- Odredi elemente socijalne pripovijetke
- Uraditi analizu odlomka "Da je svaki od ovih savjetnika, od kojih mnogi i vrlo imućni bijahu, samo malen darak pružio u ime onoga što savjetuje, mogla bi bila udova mati poslati sina i u gorski kraj i k moru. Ljudi su darežljivi sa svojim savjetima, koji često puta samo ogorče onoga komu ih podjeljuju. A da su samo sićušni dio darežljivi s novcem, koliko sa savjetima, nestalo bi po bijede sa svijeta." (str. 53)
- Problemsko-idejni sloj djela: nepravedno dodjeljivanje stipendija bogatim učenicima, sirotinja nema pravo na adekvatno obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, sirotinja se ne usudi tražiti svoja prava, a bogataši smatraju da im sva prava i povlastice pripadaju, licemjerje bogataša (žale Đurinu majku, ali joj ne žele pomoći, smatraju da sirotinja nije sposobna ni voljeti ni tugovati kao bogataši).

Refleksija

Učenici analiziraju zadatke nastavnog listića grupno. Nakon toga vođe grupa prezentiraju rezultate naizmjenično.

Ostali učestvuju postavljajući pitanja i dajući komentare.

ŠKOLSKI PROJEKTI PRIMJERI

Primjer 1.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: Korupcija u obrazovanju

Cilj: Učenike naučiti šta je to demokratija, a šta ona nije. Osposobiti učenike da djeluju kao građani.

Očekivani ishodi:

- Osposobiti učenike da izraze svoje mišljenje o korupciji u obrazovanju.
- Osposobiti ih da prepoznaju razine vlade koja su odgovorne za rješavanje problema korupcije u obrazovanju.
- Podsticanje učenika na istraživanje.
- Razvoj intelektualnih vještina.
- Razvoj kritičkog mišljenja.
- Osposobiti učenike da utiču na odluke o politici na razini vlade.

Koraci u radu:

- Identifikacija problema u vašoj sredini (problemi u školama, problemi koji se tiču mladih, problemi koji se odnose na osnovne slobode);
- Prikupljanje informacija (izvori u školi, novinske kuće, profesori i nastavnici, ličnosti od autoriteta, stručnjaci iz oblasti, društvene organizacije i interesne skupine, institucije zakona, administrativni uredi, elektronske mreže informacija);
- Razmatranje rješenja (na osnovu prikupljenih informacija – izrada razrednog portfolija: dio za usmeno predstavljanje i dio za dokumentaciju. Napomena; aktivnosti bi trebale biti u skladu sa ustavnošću);
- Razvijanje vlastite javne politike (učenička rješenja problema);
- Razrada plana aktivnosti (navesti nivo i grane vlasti koji će pomoći u provođenju učeničkog rješenja);
- Osvrt na projekat (cilj, uloga učenika, informativni i istraživački timski rad)...

Trajanje projekta: Školska godina / 120 dana (4 mjeseca)

Raspodjela uloga:

Koordinatori: Ideju projekta podstiču nastavnici, prate aktivnosti i povremeno usmjeravaju, uspostavljaju vanjske kontakte i pojednostavljaju rad učenika.

Istraživači: Učenici formirani u grupe: moderatori, autori ankete, anketari, statističari, prezentatori.

Opis aktivnosti:

- Formiranje projektnog tima
- Raspodjela uloga i vremenskih etapa
- Kreiranje anketnog upitnika
- Upoznavanje nastavničkog vijeća škole sa projektnim aktivnostima učenika
- Anketiranje učenika, nastavnika, osoba od autoriteta
- Analiza anketnih upitnika/izrada grafikona
- Prezentacija rezultata
- Evaluacija.

Potrebni resursi: Stručnjaci iz oblasti borbe protiv korupcije, nastavnici, roditelji, materijal za rad i printanje.

Literatura: Mi narod, Projekt građanin - Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava Civitas.

Prezentiranje portfolija:

- Usmeno - predstavljanjem 4 plakata
 1. Objašnjenje problema
 2. Mjere javnih politika
 3. Politika razreda, tj. učenički prijedlog rješenja
 4. Plan akcije.
- Pismeno – dio za dokumentaciju koji se odnosi na svaki od plakata

Primjer 2.

Za učenike od 6. do 9. razreda

Tema: "Antikorupcijski dan u školi"

Cilj: Ukazati na prisustvo korupcije u svim segmentima našeg društva, te načine preventivnog djelovanja.

Ishodi učenja:

- Razvoj kritičkog mišljenja o sebi i društvu oko sebe
- Razvoj kritičkog izražavanja
- Podsticanje učenika na istraživanje
- Razvoj intelektualnih vještina
- Osposobiti učenike da prepoznaju posljedice korupcije
- Osposobiti ih da znaju zakonodavni okvir i tijela u borbi protiv korupcije.

Aktivnosti:

- Uključiti učenike u različite oblike i načine u borbi protiv korupcije
- Razviti kod učenika građansku svijest
- Unapređivanje i jačanje mjera za efikasnije i uspješnije sprečavanje i borbu protiv korupcije
- Osnažiti učenike u inicijativama i idejama preventivnog djelovanja.

Oblici aktivnosti

1. Kampanja zagovaranja uvođenja antikorupcijskog programa u obrazovanje (edukacije, radionice, pilot časovi, izrada vlastitih akcionih planova).
2. Promotivne aktivnosti kroz rad u zajednici
 - Ulični performansi učenika
 - Strip kroz Power Point prezentaciju sa animiranim likovima
 - Primjeri iz svakodnevnog života kroz zagonetke i asocijacije
 - Društvene igre

- Igrokazi i dramski prikazi
 - Facebook takmičenje /likovni i literarni rad, esej/.
3. Viralna kampanja "Korupcija - ne u mom gradu"
- Videoklipovi sa porukama učenika, nastavnika, roditelja građana.

Vremensko trajanje: Školska godina / 60 dana (2 mjeseca)

Potrebni resursi i materijal: Saradnja sa lokalnim vlastima, materijali za art aktivnosti, štampanje, uvezivanje.

Evaluacija: Predstavljanje na ulici, informativnom štanu, web portalima, društvenim mrežama, školskoj televiziji, kao i u drugim školama.

Primjer 3.

Za učenike od 8. do 9. razreda

Tema: Školski akcioni plan u borbi protiv korupcije

Cilj: Povezati i uključiti sve faktore odgojno-obrazovnog procesa u tim na jedinstvenom dokumentu škole u borbi protiv korupcije koji će biti sastavni dio Plana integriteta škole.

Ishodi učenja

Učenici:

- Razvoj kritičkog mišljenja o sebi i društvu oko sebe
- Razvoj kritičkog izražavanja
- Podsticanje učenika na istraživanje
- Razvoj intelektualnih vještina
- Osposobljavanje za vještine pregovaranja i komunikacije
- Osposobiti ih da znaju zakonodavni okvir i tijela u borbi protiv korupcije.

Nastavnici:

- Antikorupcijsko djelovanje

- Jačanje nastavničkih kompetencija
- Jačanje uloge učenja i poučavanja
- Posvećenost problematici borbe protiv korupcije na stručnim aktivima nastavnika.

Roditelji:

- Jačanje roditeljskih kompetencija
- Jačanje uloge roditelja u školi kao nezaobilaznog partnera
- Promocija etike i morala kroz predavanja roditelja.

Aktivnosti:

- Uključiti učenike, nastavnike i roditelje u različite oblike i načine u borbi protiv korupcije
- Razvijanje građanske svijesti
- Istraživački i timski rad
- Razviti mrežu preventivnog djelovanja kroz rad vijeća učenika, vijeća roditelja i nastavničkog vijeća na nivou škole, općine, ministarstva
- Izrada etičkog kodeksa.

Oblici aktivnosti:

- Edukacija učenika, nastavnika, roditelja
- Rad u radionicama
- Rad u vannastavnim aktivnostima
- Predavanja roditelja
- Izrada brošura i promotivnog materijala.

Vremensko trajanje: Školska godina / 10 mjeseci (300 dana)

Potrebni resursi i materijal: Osigurati predavače, stručnjake za edukaciju, saradnja sa lokalnim vlastima i nevladinim sektorom, materijali za art aktivnosti, štampanje, uvezivanje, medijska podrška.

Evaluacija: Predstavljanje aktivnosti – Akcionog plana u borbi protiv korupcije na nivou škole i lokalne zajednice, podjela promotivnog materijala uz medijsku popraćenost.

DODATAK: PRIJEDLOG TEMATSKIH JEDINICA ZA PROJEKTNE AKTIVNOSTI UČENIKA

(Učenici zajedno sa nastavnicima razrađuju projekte)

KUPIT ĆU IGRAČKU, DA ZNAJU DA IH VOLIM
KORUPCIJA USMJERENA NA PORODICU

6-9. razred

KUPIO SAM TI SLADOLED, PA SE MORAŠ DRUŽITI SA MNOM
KORUPCIJA USMJERENA NA PRIJATELJE, VRŠNJAKE

6-9. razred

VOLIM SAMO ONE KOJI IMAJU NAJNOVIJE MOBITELE **KORUPCIJA
PROTIV LJUBAVI**

7-9. razred

AKO GA OSRAMOTIŠ, DOBIT ĆEŠ SVE MOJE SLIČICE
KORUPCIJA PROTIV DOSTOJANSTVA

7-9. razred

PLATI, PA ĆEŠ IMATI DOBRU PLATU
KORUPCIJA PROTIV DRUŠTVA

8-9. razred

INSTITUCIONALNI OKVIR ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE

Mnogo je institucija u Bosni i Hercegovini za sprečavanje i suzbijanje korupcije. U nastavku, dat ćemo prikaz osnovnih javnih institucija i organizacija civilnog društva koje imaju i mogu imati značajan utjecaj na sprečavanje i suzbijanje korupcije.

a) Javne institucije

Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije je nezavisna i samostalna upravna organizacija, koja za svoj rad odgovara Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovini. Osnovni cilj Agencije je prevencija utjecaja korupcije na razvoj demokratije i poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i utjecaja na podrivanje ekonomskog i privrednog razvoja Bosne i Hercegovine te svih ostalih oblika utjecaja na društvene vrijednosti, kao i za koordinaciju borbe protiv korupcije. Agencija je nadležna za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije u institucijama javnog i privatnog sektora. Agencija posjeduje besplatnu telefonsku liniju za prijavu korupcije. Besplatni broj za prijavu korupcije je 0800 54321.

Agencije za provođenje zakona (policijske agencije). Za otkrivanje i suzbijanje korupcijskih krivičnih djela prvenstveno su nadležne policijske agencije u Bosni i Hercegovini. To su državna Agencija za istrage i zaštitu (SIPA). Besplatni broj za anonimnu prijavu korupcije, ali i ostalih krivičnih djela je 080 020 505 (Krimolovci). Pored SIPA-e, za otkrivanje i suzbijanje korupcije u Bosni i Hercegovini, nadležna su i Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini. To su MUP Federacije BiH, MUP Republike Srpske, kantonalni MUP-ovi i Policija Brčko Distrikta. Broj policijskih agencija na koji se može prijaviti korupcija i ostala krivična djela je 122.

Tužilaštva u Bosni i Hercegovini nadležna su za procesuiranje i krivično gonjenje korupcije. Tužilački sistem Bosne i Hercegovine sastoji se od Tužilaštva BiH, tužilačkog sistema Federacije BiH (Federalno tužilaštvo i deset kantonalnih tužilaštava), tužilačkog sistema Republike Srpske

(Republičko tužilaštvo i pet okružnih tužilaštava) i Tužilaštva Brčko Distrikta.

b) Organizacije civilnog društva

Antikorupcijska mreža organizacija civilnog društva u BiH - ACCOUNT je mreža nevladinih organizacija, institucija i pojedinaca koji zajednički i sistematski rade na borbi protiv korupcije u BiH. Mreža ACCOUNT svojim zagovaračkim i konkretnim akcijama doprinosi ubrzanju antikorupcijske reforme u zemlji. ACCOUNT i sve njene članice daju doprinos sistemskom i održivom procesu borbe protiv korupcije i odaju priznanje onima koji se javno i beskompromisno bore protiv korupcije. Korupciju je moguće prijaviti putem internetske stranice <http://www.bpp.ba/prijava-korupcije/>.

Transparency International je međunarodni pokret koji je posvećen borbi za suzbijanje korupcije. Transparency International BiH je ogranak u Bosni i Hercegovini koji za cilj ima borbu protiv korupcije u BiH, zaštitu od korupcije kroz mobiliziranje lokalne i globalne zajednice, te unapređivanje i jačanje međunarodnog i nacionalnog sistema integriteta. Besplatan broj za prijavu korupcije je (0800-55555).

KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA ZA PRIJAVU KORUPCIJE

INSTITUCIJA	KONTAKT PODACI
Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK)	Besplatni broj: 0800 54321 web adresa: www.apik.ba
Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)	Besplatni broj: 080 020 505 web adresa: www.sipa.gov.ba
Federalna uprava policije	Tel: +387 (0)33 280 020 web adresa: www.fup.gov.ba
MUP Republike Srpske	Tel: +387 (0)51 219 300 web adresa: www.mup.vladars.net
Policija Brčko Distrikta	Tel: +387 (0)49 233 200 i 122 web adresa: www.policijabdbih.gov.ba
Policijske stanice u Federaciji BiH i Republici Srpskoj	Kontakt broj 122
Tužilaštvo BiH	Tel: +387 (0)33 707 200 web adresa: www.tuzilastvobih.gov.ba
Federalno tužilaštvo	Tel: +387 (0)33 212 529 web adresa: www.ft-fbih.pravosudje.ba
Republičko tužilaštvo RS	Tel: +387 (0)51 316 168 web adresa: rt-rs@pravosudje.ba
Tužilaštvo Brčko Distrikta	Tel: +387 (0)49 217 227 Web adresa: www.jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba
Antikorupcijska mreža u BiH - ACCOUNT BiH	Tel/fax: +387 (0)33 263 546 i 033 209 304 Web adresa: www.account.ba i www.bpp.ba
Transparency International BiH	Tel: 0800 55555 Web adresa: www.ti-bih.org

OSTALI KORISNI IZVORI (PUBLIKACIJE)

- Amundsen, I., Political Corruption: An Introduction to the Issues, Chr. Michelsen Institute, Development Studies and Human Rights, 1999.;
- Begović, B., Mijatović, B. i Hiber, D., Korupcija u pravosuđu, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004.;
- Begović, B., Mijatović, B., Korupcija u Srbiji, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2001.;
- Bužanin, O., i Lalović, Lj., Nosioci pravosudnih funkcija i društvo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH;
- Centar za razvoj medija i analize/ACCOUNT, Ko je ko u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.;
- CEMI, Pošto ispit? – znanje (nije) na poklon!, Studio MOUSE –Podgorica, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju - COD Luna, Priručnik za zaštitu uzbunjivača u Bosni i Hercegovini, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju - COD Luna, Priručnik za primjenu Zakona u zaštiti lica (uzbunjivača) koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH, 2014.;
- Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001.
- Dobovšek, B., Prevenција korupcije, Fakultet za sigurnosne nauke, Slovenija, 2008.;
- Đorđević, S., Civilno društvo protiv korupcije u policiji – Predlog praktične politike, Beogradski centar za bezbednu politiku, Beograd, 2013.;
- FMON, Program mjera za prevenciju korupcije u Federaciji BiH – Transparentnost, zakonitost i poštivanje procedura za bolje visoko obrazovanje – Nacrt, Mostar, 2012.;
- Gorjanski, D., Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu, Zagreb, 2013.;
- Gorjanski, D., Je li hrvatski zdravstveni sustav – sustav?, Matica Hrvatska, Ogranak Osijek, 2009.;
- Gould, 1991., a prema: Khan, M. M., Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case, University of Dhaka, 1997.;
- Hallin, D. C. & Papatthanassopoulos, S., Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective, Media, Culture & Society, broj 24., 2002.;

- Hasić, J., Krivično djelo korupcije: Slabosti i nedorečenosti postojećih zakonskih rješenja na nivou Bosne i Hercegovine, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2013.;
- International Council on Human Rights, Korupcija i ljudska prava: uspostavljanje veze, Fond za otvoreno društvo – Srbija, Beograd, 2010.;
- Khan, M. M., Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case, University of Dhaka, 1997.;
- Korajlić, I., Visoko obrazovanje u BiH – otvoren prostor za korupciju, TI, 2011.;
- Kregar, J., Pojava korupcije, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1997.;
- Kušan, L., Sukob interesa, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb - Split, 2004.;
- Milosavljević, M., Kako protiv korupcije u javnim nabavkama, Centre for Applied European Studies;
- Ministarstvo pravosuđa RH, Korupcija – uzroci, posljedice, prevencija, Zagreb, 2011.;
- Šuković, D., Korupcija u procesu privatizacije u Srbiji, članci, broj 1, 2011.;
- Šimac, N., Protiv korupcije: stara pošast, nove opasnosti, Mala škola demokratije, knjiga 10, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb – Split, 2004.;
- TACSO, OCD i učešće građana, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, Antikorupcijski planovi kao dio strategijskog djelovanja protiv korupcije, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, Monitoring provođenja Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014 – Prvi periodični izvještaj TI BiH, 2010.;
- Transparency International BiH, Monitoring implementacije Zakona o javnim nabavkama BiH, 2012.;
- Transparency International BiH, Metode edukacije o korupciji i etici;
- UNOCD, Poslovanje, korupcija i kriminal u Bosni i Hercegovini: Uticaj mita i kriminala na privatna preduzeća, 2013.;
- UNOCD, Korupcija u Hrvatskoj: Stvarna korupcijska iskustva građana, 2011.

Ko se boji korupcije još? Mi ne!

Objavlivanje ove publikacije je djelom finansirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.

Projekat implementira

 infohouse

Partneri na projektu

